1891-1944

DOKUMENTUMOK A GYULAI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉRŐL

Összeállította és a bevezetőt írta:
JÁROLI JÓZSEF

A 2., 3., 5., 6., 8., 9., 10., 13., 15., 16., 18.
sorszámú dokumentumok
BÁLINT FERENC gyűjtéséből

Lektorálta:
DR. DÉGI ISTVÁN,
az MSZMP KB Párttörténeti Intézete
tudományos főmunkatársa

Szerkesztette:
DR. SZABÓ FERENC

Kötésterv, tipográfia:
Kállai Júlia

A borítón Bajnok Béla plakettje

BEVEZETÉS

Dokumentum-válogatásunk a gyulai városi pártbizottság mellett működő munkásmozgalom-történeti bizottság kezdeményezésére készült, elsősorban az iskolai oktatás és a szakköri munka megkönnyítésére.

A fenti cél határozta meg a válogatás szempontjait is. Elsősorban a gyulai és a gyulavári ipari, illetve agrárproletáriátus több évtizedes harcának legjellemzőbb dokumentumait igyekeztünk közreadni. Ha a levéltári iratok között nem állt rendelkezésünkre dokumentum valamelyik fontos eseményre vonatkozóan, a gyulai helyi sajtó anyagát használtuk fel.

Gyula és Gyulavári munkásmozgalmának jellegzetességeiből adódóan természetesen a közreadott dokumentumok nem csupán az ipari munkásság mozgalmát mutatják, hanem az agrárproletáriátus helyzetével, megmozdulásaival kapcsolatosan is közölnek adatokat.

Összeállításunk nem vállalkozott a gyulai mozgalom dokumentumainak az egész munkásmozgalmat átfogó felsorakoztatására. Nagyon sok fontos kérdésről nem tudunk dokumentumot közölni, mert egyrészt a vállalkozás terjedelme nem teszi lehetővé, másrészt a téma további alapos kutatómunkát is igényel. Nem törekedhettünk teljességre azért sem, mert a közléshez csupán a Békés megyei Levéltár és a gyulai Mogyoróssy János Könyvtárban fellelhető anyagot használtuk fel. Szükség lenne egy nagyobb terjedelmű, módszeres dokumentum-közléshez az országos közgyűjtemények irat- és sajtóanyagának tüzetes átvizsgálására is.

A közölt dokumentumok elé írt történeti összefoglalónk, a munkásmozgalom legfontosabb gyulai eseményeiről, csupán vázlatos ismertetésre szorítkozhatott. A jelenlegi és a közeljövőben elvégzendő kutatómunka feladata lesz az itt sok esetben csak érintett kérdések részletes feltárása, esetlegesen az eddigi eredmények további finomítása. Az elmondottakból következik, hogy a bevezető történeti összefoglalás magán viseli az első összegzés kísérletének minden jellegzetes jegyét.

A dokumentumok szövegéhez, amelyeket főleg terjedelmi okokból több helyütt kisebb kihagyásokkal közlünk, csak a legszükségesebb adatokat adjuk meg. (Irattani jelleg, jelzet, esetleges korábbi közlés helye.) A lelőhelyet külön nem tüntettük fel, mert az iratok a Békés megyei Levéltárban, a sajtóanyag pedig a gyulai Mogyoróssy János Könyvtárban találhatók. Nem törekedtünk tehát az elsősorban tudományos kutatási célra készülő forrásközlések teljes apparátusának felvonultatására. Az egyes iratokhoz csak ott fűzünk rövid kiegészítést, ahol a szöveg valamilyen sajátossága ezt indokolttá teszi.

A szövegközlésnél lehetőség szerint a betűhűségre törekedtünk, csak a nyilvánvaló elírások, tollhibák, következetlenségek javítását végeztük el. Mai helyesírás szerint írtuk át a régies, de nem korjelző helyesírási eltéréseket.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Bálint Ferenc ny. főlevéltárosnak, aki a

gyulai munkásmozgalom 1918-ig terjedő történetének dokumentumait tartalmazó terjedelmes kéziratából volt szíves e kiadvány számára a legjellemzőbbeket átadni. Hasonlóképpen köszönet illeti a Békés megyei Levéltár valamennyi dolgozóját, akik a téma szempontjából számításba jöhető iratanyagban végzett feltárómunkájuk eredményét rendelkezésünkre bocsájtották.

Külön köszönet illeti a Mogyoróssy Könyvtár dolgozóit, akik a korabeli gyulai újságok átnézésében voltak készséggel segítségemre.

Végezetül ezúton is köszönetet mondok dr. Dégi István tudományos főmunkatársnak, aki a dokumentum-összeállítás lektoraként szakmai tanácsaival szíves segítségemre volt.

Gyula és Gyulavári munkásmozgalmi történetének vázlata 1891—1944

1891—1918

Gyula és Gyulavári munkásmozgalmának kezdetei az 1891-es esztendőre esnek. Ez az év a viharsarki agrárszocialista mozgalom első esztendeje és egyik legmozgalmasabb időszaka, így nem véletlen, hogy 1891. március 22-én a 48-as kör udvarán összegyűlt gyulai munkásokat szétzavaró rendőrség a kezdődő szervezkedést igyekezett megakadályozni. Az elfogott munkásvezetőnél, Bujanovics Mátyásnál a megalapítandó munkáskör alapszabályát és a kör tagjainak névsorát találták meg a rendőrség emberei. A gyulai földmunkások azonkívül, hogy nyomorúságuk enyhítését várták a szervezkedéstől, felléptek az őket dolgoztató uradalmak uzsorája ellen. (Ahhoz, hogy az uradalomnál munkát kapjanak, külön, a munkabérbe be nem számított szolgálatokat kellett tenniök. Pl. kukoricakapálás, szénagyűjtés, fuvarozásba besegítés stb.)

Gyulavári ban 1891-ben munkáskör szervezésének kezdeményezéséről még nem tudunk. Hogy valami mégis elkezdődött 1891. május 18-án, azt a községháza elé felvonuló gyulavári földmunkások magasabb napszámbért követelő mozgalma mutatja. A váriak az alacsony napszámbérekért nem szegődtek el Almásy Kálmán birtokára, aki Békéscsabáról volt kénytelen napszámosokat hozatni.

A viharsarki agrárszocialista mozgalom, a gyulai és gyulavári agrárproletárok szervezkedésének elindítója a marxista munkáspárt, az 1890-ben megalakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt. A növekvő elégedetlenség a múlt század 80-as éveiben megerősödő agrárválság következménye.

Az ipari munkásság mozgalmainak arculatát megszabta a gyulai ipar fejletlensége. A századfordulón a kisipar mellett néhány manufaktúra szintű üzemben dolgoztak a város ipari munkásai. (Faipar, kötőipar, a téglagyárak, a malmok.) A munkásmozgalomban így fontos szerepet játszottak a város kisiparosainál dolgozó segédek.

A Szociáldemokrata Pártnak a századfordulón már Gyulán is voltak tagjai, míg a helyi pártszervezet 1904-ben jött létre. Ennek előzménye az 1903-as év eseményeiben keresendő. Ekkor ünnepelték először munkabeszüntetéssel és szervezett felvonulással városunkban a munkásünnepet. Néhány nappal később, május 18-án a gyulai asztalossegédek Dundler Károly vezetésével sztrájkba léptek. A munkabeszüntetést a munkaidő-csökkentés és a magasabb órabérek kivívása érdekében határozták el. Eredményeként a munkaadók teljesítették a követeléseket. Szeptemberben mintegy 600 építőmunkás lépett sztrájkba a 10 órás munkaidőért és magasabb órabérért. Három hétig tartó munkabeszüntetésüket a munkáltatók veresége zárta le. Az építőipari munkások példájára a gyufa- és a kötőgyár munkásai is ha-

sonló céllal folyamodtak a sztrájkhoz. Végül helyzetük kisebb mértékű javítása után felvették a munkát.

Az 1903-ban kitört sztrájkok egyik alapvető oka az 1900-as évek elején kialakult általános gazdasági válság volt, amely az egész iparban, de különösen az építőiparban nagyfokú munkanélküliséget okozott. Így nem véletlen, hogy 1904-ben a gyulai építőmunkások csatlakoztak elsőként a városban szakmájuk országos szervezetéhez, a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségéhez. Az országos építőipari szakszervezet helyi csoportja egyben a szociáldemokrata párt helyi szervezetének részét is alkotta.

1904-ben több iparágban újra munkabeszüntetéssel akart a munkásság helyzetén javítani. Előbb áprilisban, majd május 30-án az építőipari munkások léptek sztrájkba a város nagy építkezésein (gimnázium, pénzügyi palota, gyermekmenhely). Azt követelték a munkaadóktól, hogy az 1903-ban kiharcolt munkabérek változatlanul hagyására 1907-ig vállaljanak garanciát. A sztrájk sikerrel járt, sőt azt is sikerült elérni, hogy a munkaadókkal kötött megállapodás május 1-ét munkásünnepnek nyilvánította. A bérharc alatt a hatóságok állítása szerint a sztrájkolók erőszakkal korlátozták a munkások szabad munkavállalási lehetőségét, amit büntetendőnek ítéltek, és az építőmunkások szakegyletének működését az alispán javaslatára a belügyminiszter felfüggesztette. Mindezek ellenére augusztus 29-én az asztalossegédek léptek sztrájkba, 50 pontba foglalt követelésükben béremelést kérve.

1907 tavaszán előbb a szabómunkások, majd az asztalosok folyamodtak a munkabeszüntetés fegyveréhez. A sztrájk letörésére a rendőrkapitány a sztrájkoló munkások közül a nem gyulai illetőségűeket ki akarta toloncolni a városból. A sztrájkolókkal szolidáris gyulai szociáldemokrata munkásság március 17-én a népkerti pavilonban népgyűlést tartott, ahol a szabómunkások szakszervezetének központi kiküldöttje is felszólalt. A hatósági közbeavatkozás végül megakadályozta a sztrájk sikerét.

Az asztalossegédek sztrájkja eredményesebb volt. A munkabéreket a munkaadók 15%-kal megemelni ígérték, aminek hatására a munkabeszüntetés abbamaradt.

A megélhetési viszonyok javítására indított sztrájkok mellett a politikai célok is jelen voltak a munkásság követelései között.

Az 1905. január elsején tartott népgyűlésen az általános és titkos választójog törvénybeiktatását követelte a gyűlés szónoka, Dundler Károly.

A munkásság érdekeinek szószólójaként lépett fel minden megnyilatkozásában éveken keresztül a megyei törvényhatósági bizottságban Grünfeld Jakab, aki a szociáldemokrata pártot képviselte. A sztrájkok, munkásmegmozdulások időszakában csatlakoztak a gyulai munkások a szakmai szakszervezetek országos központjaihoz. A MÉMOSZ helyi szervezete működését még 1904-ben felfüggesztette a belügyminiszter, majd a 117.450/1907. sz. BM. rendelettel feloszlatta. Csak évek múlva, 1912-ben sikerült a helyi csoportot újjászervezni.

1904. július 3-án alakult meg a Magyarországi Famunkás Szövetség gyulai cso-

portja, amelynek elnöke Dundler Károly lett. 1906-ban a cipész és csizmadiamunkások, valamint a textilmunkások szakszervezetének gyulai helyi csoportja alakult meg. 1908 nyarán kezdte meg működését a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők szakegylete gyulai helyi csoportja. A nyomdászok szakegylete 1912-ben alakult meg, működésüket az első világháború szakította félbe.

Az első világháború előtti gyulai munkásmozgalom helyzetét jól jellemzi a szociáldemokrata párt 1912. évi vezetőségválasztó értekezletéről szóló bizalmas rendőrségi jelentés. A gyűlés szónoka Dundler Károly, a jelentés szerint elsősorban a politikai életben megmutatkozó erőszakot, korrupciót állította pellengérre, nem kímélve a helybeli hatalmasságokat sem. A közvetlen gazdasági követeléseket a határozott társadalombírálat, a fennálló rendszerrel való éles szembenállás váltotta fel. Nem véletlen, hogy éppen Dundler Károly lett a Tanácsköztársaság egyik kiemelkedő helyi vezetője Gyulán.

Bujanovics Mátyásnak a munkáskör alapítását célzó szervezőmunkája után évek teltek el, mire a földmunkásság összefogása újra megindult Gyulán. 1898-ban a gyulai agrárproletárok munkát kérő beadványa az újabb szervezkedés egyik első lépése volt. 1904. július 2-án a Wenckheim testvérek benedeki uradalmának munkásai között tört ki az első aratósztrájk, Luda András és társai vezetésével. A sztrájk vezetőit bebörtönözve, erőszakkal kényszerítették az aratómunkásokat az aratási szerződésben foglaltak teljesítésére.

1906-ban a Szociáldemokrata Párt irányítása alatt jött létre a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége. Gyulán csak jóval később, 1912 áprilisában alakult meg a helyi szervezet, M. Szabó István elnökletével.

A környékkel szemben nem tudott komoly bázisra szert tenni Gyulán a szociáldemokrata pártból 1900-ban kivált Mezőfi-frakció által szervezett Országos Munkásvédő Szövetség. Nagyobb tábort mondhatott magáénak a békéscsabai Áchim L. András által szervezett Földművelők, Kisgazdák és Kubikosok Országos Szakegyletének helyi csoportja. Gyulán 1906. május 5-étől működött, fő szervezője a kétegyházi születésű fiatal ügyvéd, Simonka György volt.

A gyulavári agrárproletárok a súlyos megélhetési viszonyok miatt 1903-ban az uradalmi jószágfelügyelőtől némi engedményt kaptak, ami azt jelentette, hogy az agrárproletároknak az uradalomtól bérelt 2 kishold földért a bérleti díjon kívül kevesebb pótmunkát kellett végezniök.

Az első világháború derékbatörte a város munkásmozgalmát. Az ipari és a földmunkásság legnagyobb része a távoli frontokon harcolt, az itthonmaradottakat pedig a háborús intézkedések riasztották el a szervezkedéstől.

1918 nyarán a Gyula-vidéki Helyiérdekű-vasút gépműhelyének munkásainak, a Gyulai Kötött-Szövött Iparárugyár 137 női munkásának sztrájkja jelezte azt a politikai erjedést, amely az 1918. október 31-i polgári demokratikus forradalomhoz vezetett.

A Magyar Nemzeti Tanács táviratát a hatalom átvételéről, november 3-i dá-

tummal iktatta a főispáni hivatal, az események azonban már október 30-án ismeretesek voltak a városban. A lakosság túláradó örömmel fogadta a híreket, amelyek a háborús nyomorúság végét jelentették. A város polgármestere október 31-én estére gyűlést hívott össze a városháza nagytermébe, és a szociáldemokrata Martos Manó javaslatára ideiglenes végrehajtó bizottságot választottak a közigazgatás legfontosabb teendőinek kézbevételére. A Tanácsköztársaság későbbi vezetői közül Dundler Károly, Grünfeld Jakab, Martos Manó, ifj. Sal István nevével találkozunk a bizottság névsorában. November 3-án a végrehajtó bizottság felhívást bocsájtott ki a polgárőrség megszervezésére és ugyanekkor alakult meg a katonatanács. E napra a Kossuth térre összehívott népgyűlés választotta meg a Nemzeti Tanács helyi végrehajtó bizottságát az október 31-én választott ideiglenes végrehajtó bizottság helyett. A népgyűlésen mutatkozó felháborodás miatt a város polgármestere és közvetlen munkatársai sietve elhagyták a várost, mert a tömeg a háború alatti magatartásuk miatt megbüntetésüket követelte.

A népgyűlésen megválasztott végrehajtó bizottság november 4-én tartotta alakuló ülését.

Tagjai sorából 8 tagú elnöki tanácsot választottak. A munkásmozgalom korábbi kiemelkedő személyiségei közül a szociáldemokrata párt képviseletében Baráth István, Dundler Károly, Martos Manó kaptak helyet. Novemberben még a polgárság képviselői a város politikai hangadói. Decemberre azonban jelentősen megváltoztak az erőviszonyok. A december 3-i népgyűlésre vörös zászló alatt, a Marseillaise-t énekelve felvonuló munkásság fellépése is szerepet játszott abban, hogy a polgári többséggel rendelkező Nemzeti Tanácsba újabb szociáldemokrata és már 48-as párti tagok is kerültek. A végrehajtó bizottság elnöke mellé egy 48-as párti és egy szociáldemokrata társelnököt is kineveztek. A csupán polgári többségű Nemzeti Tanács így fokozatosan balratolódott. A forradalom továbbfejlesztésére törekvő, a szociáldemokrata párt balszárnyát képviselő szocialisták Gyulán is jelentős segítséget kaptak a Budapestről érkezett agitátoroktól, akik egyre gyakrabban jöttek a tömegeket tájékoztatni.

Az 1919. évi III. néptörvény értelmében a Nemzeti Tanács helyét Gyulán is a Néptanács vette át, 1919. március 4-én. A tömegek nyomására ebben a változásokat ellenző polgári reakció erői háttérbe szorultak.

A tanácsban résztvevő öt szociáldemokrata tanácstag, köztük Dundler Károly, Martos Manó sokkal nagyobb szerephez jutottak, mint korábban.

A forradalmat továbbvinni törekvő munkásság nagy demonstrációja volt az 1919. március 15-i ünnepség, amikor 8-10 ezer főnyi ünneplő közönség előtt szavalta el Somogyi Imre „Új március" című versét. Az ünnepség lefolyása a közelgő változás bekövetkezését jelezte.

A Tanácsköztársaság Gyulán

Március 22-én a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének közleménye adta tudtul a város népének a munkástanács megalakulását. Ugyancsak 22-én a munkástanács tagjai közül 7 tagú direktóriumot választott, amelytől a belügyi népbiztosság távirati rendelete alapján a tényleges irányító szerepet egy három tagú direktórium vette át. Tagjai: Martos Manó, Kiszely Antal, Somogyi Imre. Ez a testület irányította Békés megye ügyeit az áprilisi tanácsválasztásokig, mert a megye székhelyének városi direktóriuma mellé nem választottak külön megyei testületet. (Gyula, mint ismeretes, 1950-ig Békés megye székhelye volt.)

A háromtagú városi direktórium március 23-án vette át a megyei ügyek irányítását.

Március 23-án a Kossuth téren tartott népgyűlésen Dundler Károly és Grünfeld Jakab tájékoztatta a város lakosságát a történelmi változásról. Már itt megindították a toborzást a proletárállam védelmére alakított Vörös Gárdába.

A városi közigazgatás ügyeinek ellenőrzésére március 25-én a direktórium Perei Andrást rendelte ki. Két nappal később a Békés című napilap államosításával lehetőség nyílott a proletárállam helyi sajtóorgánumának, a Vörös Zászlónak a kiadására, Somogyi Imre szerkesztésében. Március 30-i száma felhívást közölt a románajkú dolgozókhoz, a nemzetiségek csatlakozására szólítva fel.

Március 30-án alakult meg a tanácshatalom új bírói szerve, a Forradalmi Törvényszék. Elnökéül az igazságügyi népbiztos Schmidt Gyulát nevezte ki. A törvényszék munkáját a következetes humanizmus jellemezte, rövid idejű működése alatt.

Április 7-én választotta meg városunk titkos szavazással a Munkás-, Katona- és Földműves Tanácsot. Az egész országban e napon lezajlott választásokon először járulhatott az urnákhoz minden 18. életévét betöltött dolgozó férfi és nő.

Az 52 tagú Munkás-, Katona- és Földműves Tanács április 9-én a megyeháza nagytermében tartott alakuló ülésén 20 tagú intéző bizottságot és háromtagú direktóriumot választott. A direktórium tagjai Dundler Károly, Perei András, dr. Schriffert Ferenc lettek.

A proletárhatalom a Tanácsköztársaság rövid 35 napos gyulai ideje alatt is több fontos intézkedést foganatosított. A Forradalmi Kormányzótanács IX. sz. rendelete alapján megtörtént a 20 munkásnál többet foglalkoztató üzemek szocializálása. Minden fontos közintézmény munkáját a direktórium által kiküldött biztosok ellenőrizték. Sokat tett a direktórium a lakáshelyzet javítására, általánossá tették a munkás és betegségi biztosítást. Egységesítették a kórházi betegellátást, szocializálták a József Szanatóriumot. Dundler Károly élelmezési népbiztos irányításával a város élelmiszer-ellátását szervezték meg. Az első világháborús hadirokkantak szervezetének a volt úri kaszinó épületét utalta ki a megyei direktórium. A lakosság jobb ellátása, az iparcikk és az élelmiszer-termelés jobb megszervezésére a gyulai bőriparosok és

a húsipari munkások termelőszövetkezet alapítására kértek engedélyt. A rövid idő alatt a megvalósításra már nem volt mód.

A szegényparasztság és a zsellérség helyzetét is javítani igyekezett a tanácsállam. Emelte a gazdasági cselédek járandóságát, kiterjesztették a mezőgazdasági munkásokra is a betegbiztosítást. A tanácskormány parasztpolitikája és a helyi sajátos körülmények miatt földosztásra nem került sor.

A direktórium korszakos lépéseket tett a kultúra közkinccsé tétele érdekében is. A lefoglalt Almásy kastély értéktárgyait köztulajdonként szigorúan őrizték. Domokos János múzeumőr előterjesztése alapján a direktórium foglalkozott a városi múzeumnak a várban történő elhelyezésével is. Az iskolák államosításáról szóló április 1-i rendelet alapján az egyházi iskolák állami kézbe kerültek a városban. A direktórium nem akadályozta az egyházak tevékenységét, csupán a reakciós megnyilvánulások ellen lépett fel.

A proletárállam védelme már márciustól napirendre került. A Gyuláról toborzott vöröskatonák legnagyobb számban a 6. hadosztály 101. vörös dandára kötelékében harcoltak. Április 8-án, 9-én visszafoglalták a román királyi csapatoktól Halmágycsúcsot és Nagyhalmágyot. A román királyi hadsereg április 16-i általános támadása azonban a székely hadosztály és a Nagyváradon történt árulás miatt váratlan sikerrel járt. Gyulát április 25-én megszállták az ellenforradalmi román királyi csapatok.

A megszállók letartóztatták a Tanácsköztársaság alatt vezető szerepet betöltött gyulaiakat, sőt azokat is, akik a Vörös Hadsereg tagjai voltak. A foglyok közül Dundler Károlyt, Grünfeld Jakabot, Beleznai Sándort, Olá Tódort kivégezték. A letartóztatott 56 személyt részben internálták, részben hadifogolyként magukkal hurcolták.

Gyulavári ban 1918. november 6-án tartotta alakuló ülését a községi Nemzeti Tanács. Elnöke Tóth Lajos református tanító lett. A tanács tagjai közül elnöki tanácsot alakítottak az operatív munkák végzésére, de ugyanekkor szervezték meg a katonatanácsot, valamint a közélelmezéssel és a népjóléti ügyekkel foglalkozó tanácsot. 1918 folyamán 72 főnyi nemzetőrséget szerveztek, elsősorban a háborús élelmiszer hiány miatt elszaporodó lopások megakadályozására. A Nemzeti Tanács azzal is igyekezett a rászorulókon segíteni, hogy az uradalom 1000 mázsa búzáját és sertésállományát lefoglalta és szétosztani rendelte el.

1919. április 9-én alakult meg a gyulavári munkástanács, elnökévé Dandé Albertet választották. Az öttagú direktórium tagjai: Dandé Albert, Megyesi Péter, Horváth Sándor, Erdődi Lajos, Hajdú István. A munkástanács tagjaiból választották meg a katonatanácsot, és a Forradalmi Kormányzótanács XV. sz. rendelete alapján a földbirtokreformmal, a termelés biztosításával és ellenőrzésével megbízott bizottságot. Munkájukat a hamarosan bekövetkezett román megszállás miatt csupán elkezdeni tudták.

Gyulát 1920. március 30-ig tartották megszállva a román királyi hadsereg katonái. A katonai hatóságok ezalatt lehetetlenné tettek bármiféle munkásszervezkedést, majd az ellenforradalmi kormányok hoztak szigorú intézkedéseket a legális munkásmozgalom korlátozására. Ezek egyike lehetővé tette, hogy a jogrendre, a társadalomra „veszélyes" állampolgárokat a hatóságok internálással büntessék. A legális munkásmozgalom korlátozása időszakában így különösen megnőtt a szakmai szakszervezetek szerepe. A hatóságok politikamentességet követeltek tőlük, de a gazdasági érdekvédelmi munka jelentősége minden esetben túlnőtt a napi követeléseken.

1922-től vált lehetővé, hogy a 88.318/1919. BM. rendelet alapján a szakszervezetek helyi csoportjai újrakezdjék tevékenységüket. A fenti rendelet szerint a szakszervezeti munka újrakezdésének szándékát írásban be kellett jelenteni a vármegye alispánjának, aki, ha a bejelentést tudomásul vette, az egyesületnek minősülő helyi szakszervezeti csoport megkezdhette munkáját. 1920-ban az építőipari és a famunkások, 1921-ben a vas- és fémmunkások, 1923-ban a textilmunkások és a szabómunkások szakszervezete alakult így újjá. 1922-ben négy szakma bejelentését a hatóság nem vette tudomásul. Végül a szabómunkásoknak 1923-ban, a cipész és csizmadia munkásoknak 1925-ben sikerült a szervezeti élet újra indítását elérni. A rendőrség a megfélemlítés és a jogszabályok csűrése-csavarása útján a gyufagyári dolgozók és a nyomdászok szakszervezete helyi csoportjainak legális működését megakadályozta.

A hatósági üldözés ellenére 1920-ban a szakszervezetekbe tömörült munkásság a szakszervezetei életrekeltéséért folytatott harcával a szociáldemokrata párt helyi tevékenységének továbbfolytatását is elérte. (A szakszervezeti tagok többsége egyben a helybeli SZDP tagja is volt.) 1921 tavaszán Baráth Istvánt választották elnöknek, akinek jobboldali fellépése is hozzájárult ahhoz, hogy a szociáldemokrata párt tevékenységében átmenetileg visszaesés következzen be. A rendőrhatóság a párt nyilvános működésének megkezdésére kért népgyűlés-engedélyt nem adta meg 1922 októberében, mert a városban a közrendet és a köznyugalmat veszélyeztetné. Márciusban ugyanis a bőripari munkások álltak elő bérkövetelésssel, majd az év nyarán lezajlott kötőgyári bérsztrájkot említjük, amely az infláció miatt elértéktelenedett korona ellensúlyozására, béremelésért indult. Eredményeként 80%-os emelést értek el a kötőgyári munkásnők. 1922 nyarán az aratási munkák nélkül maradt agrárproletárok lesújtó helyzetéről szóló polgármesteri jelentés a végső elkeseredés állapotát mutatja. Az infláció okozta megélhetési gondok, az élelmiszerhiány miatt 1922. november 2-án a nyomorgó gyulai asszonyok a polgármesteri hivatalban lisztet követeltek, majd itt célt nem érve a főispánhoz akartak felmenni. Az elkeseredést mutatja, hogy a gazdák kamráinak kifosztásával fenyegetőztek, ha

nem kapnak lisztet. A gyári munkások súlyos helyzetét mutatja Szabó András máriafalvi lécgyári munkás kérvénye segélyért.

A hatóságok minden erőszakoskodása ellenére 1924 májusában a famunkások és a Reisner gyufagyár munkásai léptek sztrájkba. Mindkét esetben béremelésért indították a munkabeszüntetést.

Az ipari munkásokéhoz hasonlóan a földmunkások helyzete is nagyon nehéz volt a 20-as években. 1923-ban még csak a földmunkások kereset nélkül maradt csoportjairól szóltak a jelentések, 1925-ben már a törpebirtokosok is a nyomorgók között szerepeltek. Ugyanerről árulkodik a gyulavári főjegyző beadványa a főispánhoz, aki 150–200 aratási munka nélkül maradt földmunkás részére kérte a megélhetést jelentő munkalehetőséget.

1929-től lehetővé vált az SZDP vidéki szervezkedése is, aminek Gyulán egyik igen lényeges következménye volt, hogy a gyulavári földmunkásmozgalom legkiválóbb képviselői is beléphettek a gyulai SZDP szervezetbe. Lengyel Lajos és Nagy Károly a pártvezetőség tagja is lett. Lengyel János a Magyarországi Szocialista Munkáspárt néven legálissá lett marxista párt tagja volt, annak betiltásáig. Néhány év múlva, 1931. szeptember 6-ától a gyulavári SZDP tagok önálló helyi szervezetet hoztak létre. Elnöke Lengyel Lajos, titkára Nagy Károly, propagandistája Szántó Mihály lett.

Az 1929. október 24-én kirobbant világgazdasági válság minden addiginál súlyosabb helyzetbe sodorta a Horthy-Magyarországot. A válság nyomán az ipari munkások egyharmada lett munkanélküli, a mezőgazdasági árak hirtelen lezuhanása miatt a parasztság tömegesen ment tönkre. A munkanélküli agrárproletárok száma az országban túllépte a félmilliót.

Az 1930-ból származó főispáni kimutatás szerint Gyulán 700 mezőgazdasági munkanélküliről volt tudomásuk a hatóságoknak. Ugyanezen év áprilisában a földmunkások és az építkezések leállása miatt munka nélkül maradt kőművesek vonultak a városháza elé, hogy munkaalkalmat kérjenek.

1930. szeptember 1-én, a Szociáldemokrata Párt szervezésében történt budapesti tüntetéssel egyidőben, Gyulán is sor került a város munkásainak felvonulására. A mai Városház és a Hétvezér utcában gyülekező tüntetőket a kivonuló rendőrség kardlappal oszlatta szét. A rendőrség beavatkozása során három munkás megsebesült. A várost megerősített rendőri erők szállták meg, a Városház utcába pedig géppuskával felszerelt katonaságot vezényeltek. Az este nyolcig meg-megújuló tüntetések újabb rendőri beavatkozásra már nem adtak okot, végül a tömeges követelés hatására, a reggel felvonuló munkások közül letartóztatottakat is szabadon engedték. A tüntetés szervezői közül a gyulai Szikes Antal és a gyulavári Nagy Károly nevét ismerjük.

A város építőmunkásainak az illegális kommunista párttal létrehozott kapcsolatára utal az építőmunkások 1930 őszén tartott gyűlésén előterjesztett javaslat, miszerint ha kell, gyalog is menjenek fel a miniszterhez Budapestre, panaszaik előadá-

sára. Ez egybecsett az illegális KMP terveivel, hogy a vidékről felutazó munkanélküliek részvételével a pesti munkásság éhségfelvonulást rendezzen 1930. november 1-én. Az országos események és a tüntetést szervező kommunista vezetők letartóztatása miatt nem került sor a demonstrációra.

A gazdasági válságból való kilábalás keresése a tőkések részéről a munkásság helyzetének további romlását eredményezte. A kötöttárugyár vezetése a korábbihoz képest elviselhetetlen munkaintenzitást követelő Bedeaux-rendszert vezette be, mire 1932. június 6-án az orsózóban, majd az egész gyárban leállt a munka. A rendőrség a sztrájk miatt a gyár munkásnőinek nem engedélyezte az új munkarendet ismertető népgyűlést, a közrend veszélyeztetésére hivatkozva. A munkabeszüntetést október 25-ig folytatták, annak ellenére, hogy a Columbia Textilipari Rt. a gyár budapesti központja, Veszprémből hozatott sztrájktörőket. Végül a központ a gyulai gyár leállításával fenyegetőzve tudta a sztrájkolókat a munka újbóli felvételére kényszeríteni.

A hatóságok az ínségmunkák szervezésével próbálkoztak némi munkaalkalmat teremteni. Az ínségmunkák keretében kubikus munkát végzőkkel a hatóságok 1933-ban megvetették a talicskákat, függetlenül attól, hogy később szükségük lesz-e rá. A szűkös megélhetést rövid időre biztosító ínségmunkák is csak kevés emberen tudtak segíteni. Újabb ínségmunkák biztosításáért folyamodott az építőmunkások és a földmunkások küldöttsége 1933 decemberében a város polgármesteréhez, mert a megélhetésüket más nem biztosítja. 1935 őszén a gyulai asztalossegédek léptek sztrájkba, mert a munkabérek a legszükségesebbek beszerzését sem teszik lehetővé.

A gazdasági válság okozta krízis idején a város képviselőtestületében mint választott tagok, 1929–1932 között a szociáldemokrata frakció tagjai voltak: Valent Mihály, Abaházi András, Ottlakán Tivadar, Steigerwald István, Baráth István, Salamon Ferenc. Jelentős szerepük volt abban, hogy a hatóságok az ínségmunkákat a leginkább rászorulóknak szervezték, munkaalkalmat biztosítottak a város határában működő ármentesítő társulatok és a Kultúrmérnöki Hivatal nagyobb munkálatainál.

A munkásság véleményét hallhatták a vármegye vezetői a megye törvényhatósági bizottságában is, ahová Békéscsaba, Gyula, Orosháza SZDP szervezeteinek sikerült tagokat beválasztatni. Gyuláról Abaházi András, Gombkötő József, ifj. Steigerwald volt tagja a megyei törvényhatósági bizottságnak. Az SZDP frakció tagjai öt tagú intézőbizottságot alakítottak Keresztes Mihálynak, az SZDP orosházi szervezete titkárának vezetésével. Valamennyi megnyilatkozásukban a törvényhatósági bizottság ülésein a munkásság tűrhetetlen helyzetének javítását sürgették. Nem egyszer felvették a harcot a helyi hatalmasságok önkényes intézkedéseivel szemben.

1933-tól, Gömbös Gyula idejétől a kormánypolitika a terror irányába erősödött,

a megyegyűlés újabb négyéves ciklusára a frakcióból csak néhány tagnak sikerült ismét tagsági helyhez jutni.

Jelentős szava volt a gyulavári képviselőtestületben is a szociáldemokratáknak. A kormánypárt hiába igyekezett tagokat szerezni, nem tudott eredményeket felmutatni.

A 30-as évek első felének ismert szociáldemokrata vezető egyéniségei: dr. Erdődi Lajos, főként a gyakorlati szervezőmunkával, dr. Blanár László pedig elsősorban elméleti előadásaival segítette a munkásmozgalmat. 1933 márciusában Erdődi Lajost kommunista szervezkedés miatt letartóztatták. A Széll Jenő és 33 társa (köztük Darvas József, József Attila, Szántó Piroska) elleni perben 3 évi fogházra és 3 évi hivatalvesztésre ítélték.

A gazdasági válság a földmunkásmozgalom megerősödését is eredményezte. A Földmunkásszövetség gyulai csoportjának vezetőségi tagjai (Gombkötő József, Tarkó Mihály, Gáleg György, Csiszér Ferenc) a 30-as években elsősorban a gazdasági érdekvédelmi munkára fektették a fő hangsúlyt. Szívós harcot folytattak a városi hatóságokkal, hogy azok ínségmunkák szervezésével segítsenek a nyomorgó földmunkásokon.

A 30-as évek második felétől a megyén kívüli munkaalkalmak biztosításával igyekeztek a hatóságok leszerelni a földmunkásokat. (Somogy, Zala megyei erdőirtások, a budaörsi repülőtér építése stb.) 1940-ben az átmeneti javulást azonban ismét nagyarányú munkanélküliség váltotta fel.

A válság utáni években jelentős hanyatlás észlelhető a szociáldemokrata párt helyi szervezete életében. A megalkuvó országos vezetés magára hagyta a helyi szervezetet, a hatóságok egyre erőteljesebb fellépése, a nyilas demagógia hatása mind nagyobb szerepet játszott ebben. A hatóságok elsősorban a munkások gyülekező helyeire igyekeztek csapást mérni. Az 1932-ben létrehozott Munkásotthon Szövetkezet Corvin utcai székházából, amit az SZDP helyi szervezete a szakszervezetekkel közösen bérelt, kénytelen volt kiköltözni, mert a hatóságok a munkáslakásépítések lebonyolítására alakult szövetkezetet mindenféle politikai tevékenységtől eltiltották.

Az SZDP tagok száma Gyulavári ban is jelentősen visszaesett, az 1934. évi felmérés csak 80–90 tagot talált, de a helyi szervezet aktív maradt. Vezetői a kommunista eszméhez kerültek mind közelebb. A gyulavári munkásotthon felszámolása után a tagság az illegális összejöveteleken találkozott. Nem szünetelt a gazdasági harc sem. A vári agrárproletárok 1934 tavaszán a napszámbér emeléséért memorandumot juttattak el az elöljárósághoz, a kubikusok pedig sztrájkba léptek.

A szociáldemokrata pártban mutatkozó visszaesést Takács Ferenc, az SZDP hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselője igyekezett személyes látogatásaival megakadályozni. Az 1937 elején tartott gyulai és vári népgyűléseken az SZDP országos vezetésének mérsékelt álláspontját képviselte. Ugyanakkor, annak ellenére, hogy

felismerte a parasztság szervezésének fontosságát, tényleges eredményt elérni nem tudott.

A II. világháborút megelőző években a Népszava radikálisabb hangvétele kedvező visszhangot váltott ki a gyulai és a gyulavári szociáldemokraták között, a gyulai szervezetben azonban a balratolódás jelei nem mutatkoztak. A helyi pártszervezet akkori vezetője, Abaházi András, ragaszkodott az országos vezetés hivatalos álláspontjához, a korábban jelentős szerepet játszó baloldali beállítottságú vezetők pedig különféle okokból visszaszorultak.

A hatóságok 1940-től rendszeresen éltek a rendőri felügyelet alá helyezéssel és az internálással a munkásmozgalom vezetőivel szemben. 1943. január 21-én a Gyulaváriban kommunista tevékenység gyanúja miatt letartóztatottak között ott voltak a helyi munkásvezetők is. Lengyel Lajost, Nagy Károlyt, Szilágyi Imrét, Megyesi Sándort, Szabó Lászlót egy évi vizsgálati fogság és súlyos bántalmazás után Budapestre a Margit körúti katonai fogházba szállították. Megyesi Sándor, Szabó László 2 évi börtönbüntetést kapott, majd egy fegyencszázaddal a frontra kerülve, aknaszedés közben haltak hősi halált. Szilágyi Imre 10 hónap börtönbüntetést kapott. Nagy Károlyról tudjuk, hogy Ságvári Endre irányításával részt vett a Békés megyei illegális ifjúsági szervezet létrehozásában.

Magyarország német megszállását (1944. március 19.) követően 1944. március 28-án a belügyminiszter betiltotta a szociáldemokrata pártot. Gyulán a polgármesteri jelentés szerint ebben az időpontban a helyi pártszervezet már nem működött. Amint láttuk, a pártszervezet a 30-as évek első felében elvesztette székházát, vezetői állandó hatósági zaklatásnak voltak kitéve, majd a tagság legnagyobb részét behívták katonának. A szakszervezetek és a szociáldemokrata pártnak a városban tartózkodó vezetői közül több elvtársat internáltak, 1944 júniusában, Nagykanizsára. (Szikes Antal, Csiszér Ferenc, Tarkó Mihály.)

DOKUMENTUMOK

1891—1917

1.
Békés vármegye főispánjának felterjesztése a belügyminiszterhez a gyulavári földmunkások napszámbér követeléséről 1891. május 19.

Belügyminiszter!

Amint azt a mai napon hason szám alatt felterjesztett távirati jelentésemben is megemlítém, Gyula vári községben a f. hó 18-án délután a Községháza előtt mintegy 100–120 főből álló munkáscsoport jelent meg, s a község jegyzőjétől azon ministeri rendeletet követelték, amelyben a napszámárak szabályozva vannak, s egyúttal munkát is kívántak nyerni.

A község jegyzője felvilágositván őket arról, hogy ilyen ministeri rendelet nem létezik, igyekezett a tömeget lecsillapitani és eloszlásra kérni, ami sikerült is, mert az esteli órákban a községben megjelent főszolgabiró már csoportosulást nem talált s inkább az ő és a csendőrök megjelenése vonzott a községháza elé egy kisebb csoportot, de amely csapat a főszolgabiró megnyugtató szavai után csendben szétoszlott.

Azon egyének, akik a gyula várii munkások között ily féle mozgalmakat szitanak kipuhatoltattak s a mai napra már megidézve vannak.

Ezen most leirt csoportosulásoknak nagyobb jelentőséget adni nem lehet ugyan, de kétségtelen, hogy a mozgalmakra irányuló hajlam Gyula Váriban is megvan.

Gyula Vári határának egy nagy része Gr. Almásy Kálmán birtokát képezi s a községbeli lakosság itt láttatik el munkával, ez idén azonban többen vonakodtak a szokásos napszámért munkába állani, s igy az uradalom például a ma megkezdődő kapálásra kénytelen volt Csabáról 200 napszámost hozatni.

A gyula várii munkások azon panasza tehát, hogy nincs munka, teljesen alaptalan, mert mint megtudtam, munka lett volna, de nem akartak beállni.

A községben a közbiztonság megóvása végett 4 csendőr maradt vissza, nem hiszem azonban, hogy komolyabb zavargástól lehessen tartani.

. . . . . .

Gyula, 1891. máj. 19.

Reiszig sk.
főispán

2 oldalas, kézzel írt, eredeti fogalmazvány. Békés vármegye főispánjának ált. ir. 250/1891.

2.
Gyula város tanácsának jelentése a főispánhoz a munkásmozgalom kibontakozásáról, a Népszava helyi olvasottságáról 1891. június 9.

Méltóságos Főispán Úr!

F.é. 303. sz. rendeletével közlött kérdőpontokra vonatkozólag a munkásmozgalom keletkezéséről s jelenlegi állásáról felvett tanácsülési jegyzőkönyvet a Népszava című munkás közlöny 23. száma kapcsán teljes tisztelettel van szerencsém beterjeszteni.

Gyulán, 1891. júni 10.

Dutkay Béla sk.
polgármester

Hoffmann sk.
jegyző

Jegyzőkönyv

Felvétetett Gyulán 1891. évi júni hó 9-én tartott városi tanácsülésen.

Jelen voltak: Dutkay Béla polgármester, Popovics Jusztin főjegyző, Dr. Bodoky Zoltán rendőrkapitány, Újfalusy Gyula v. mérnök, Diósy József számvevő, Oláh György, Varga Lajos, Gróh Jakab, Mundrucó Demeter, Balog József, Tőkés Sándor, S. Kovács Ferenc tanácsnokok, Januschkovetz Mór adótiszt és Hoffmann Alajos jegyző.

Olvastattak és tárgyaltattak Békésvármegye főispánja és kormánybiztosa méltóságos Reiszig Ede úrnak munkásmozgalom minden adatára nézve tájékoztató értesülés szerzés tekintetéből f.é. 303. sz. rendeletével küldött jegyzékbe foglalt kérdések.

Végeztetett:

A pontonként felolvasott kérdések beható tanácskozás tárgyává tétettvén hosszabb eszmecsere és adott felvilágosítások után a tanács legjobb tudása szerint határozatilag a következő feleleteket adja:

I. A munkásmozgalom keletkezésének időpontja meg nem határozható, először 1891. évi márc. hó 22 napján nyilvánult amikor is nagy csapat munkás gyűlt össze a 48-as Kör helyiségének udvarán és kapuja alatt a honnét a rendőrség által szétzavartattak s az ott levő Bujanovics Mátyástól a munkáskör alapszabályai és a munkások névsora elvétetett. Bujánovics Mátyás a 914/891. sz. jegyzőkönyv sze-

rint a rendőrkapitány által kérdőre vonatott, de a kihágási eljárás folyamatba tehető nem volt, miután a gyűlés tartást vele szemben igazolni nem lehetett. – A tőle elvett munkások jegyzéke lemásoltatván neki kiadatott, a jegyzék ·/· a csatoltatik s ezen időtől kezdve lett nagy gond és figyelem fordítva a munkások mozgalmára miután az ideig nem volt absolute semmi ok annak a feltevésére, hogy a munkások Gyulán, – ahol gyárak nincsenek s a mezőgazdasággal foglalkozók kellően el voltak látva, – bármi irányban is szövetkezni akarjanak, s hogy erre vonatkozólag az indító ok mi volt azt teljes pozitivitással ma sem lehet megmondani, valószínű azonban, hogy az okot a szokatlan hosszú ideig tartó tél miatt bekövetkezett keresethiány adta meg, amely alkalmat nyújtott az összejövetelekre. A keresethiány miatt beálló elégületlenség tette alkalmassá a munkásosztályt a „Népszava" című újság által hangoztatott és az egyes iratok által beléjök csepegtetett tévtanok befogadására, – amelyek elsősorban is a munkásosztály azon tagjainál találtak termő talajra, akik mint renyhe dologkerülők magukra nézve kedvezőnek tartották a komoly munkával foglalkozók felizgatását kellő támaszul szolgálván nekik az uradalmakban és egyes gazdáknál a harmados földek kiadásánál és az aratásnál dívó ú.n. uzsora, amely már rég idő óta képezi sérelmét a mezei munkásoknak s általában is, hogy a harmados föld megmunkálásán felül részint a termés behordását, részint külön napszámok teljesítését, részint zsákok, tyúk és tojások adását kívánták tőlük. Mindezen okok összejátszása kelthette benne azon véleményt, hogy egy munkás kört alakítva s ez által az összetartást elősegítve sikerülni fog nekik a gazdákat méltányosbb munkabér adására bírni és a mozgalom kezdeményezőiül Bujanovics Mátyás, Bogyi István, Géci István, Balog Pál, Balog János, Nádra Moisza, Samu János és Vince Pál nevezhetők meg.

Kmft.

Dutkay Béla sk.
polgármester

Jegyzette és kiadta:
Hoffmann sk.
jegyző

5 oldalas, kézzel írt eredeti fogalmazvány. Gyula város polgármesterének ir. 91/1891. eln. sz.

3.
A gyulai agrárproletárok munkát kérnek a főispántól
1898 tavasza (április 11.)

Méltóságos Főispán Úr!

Alásan esedezünk mi alólirottak méltóságod előtt, s azon szerény óhajtásunkkal bá-

torkodunk kegyes színe elé járulni, és a legnagyobb alázattal kérjük szíveskedjen kérésünket becses figyelmébe részeltetni.

Mi gyulai mezei munkások ugyanis azon kérelemmel esedezünk kegyes színe előtt, mivel Istennek jóvoltából elértük a tavaszi időszakot, amikor a kubik munkának meg kellene indulni, élelmet, ruházatot a közterhekhez fizetendő adók s a család fenntartásához szükséges kölcségeket beszerezni az ideje itt lévén.

De fájdalom mint eddig hangoztatták, hogy majd kap a földművelő napszámos munkát, ha kitavaszodik és keresethez jut, mindezideig sajnos nem lett igazolva, mert sem állami, sem megyei, sem társulati munka oly arányban s oly fizetéssel, – mint amily arányban a kézi munkaerő rendelkezésünkre áll – nem foganatosíttatott, a Fekete Körösön volt ugyan 50-60 emberre egy pár heti munka, de már az is elfogyott s ebből alig jutott 30 gyulai munkásnak.

Itt a törvényszéki palota építése, a városba két vagy három utca kövezése, de oda alig kell 60-70 ember, s azok is válogatva vétetnek munkába.

Esedezve kérjük méltóságodat, Gyula városában van legalább 1000 azaz ezer földművelő munkás, így tehát alig jut a felsorolt munkákból a munkások 1/20-ad részének, a többi hol keres vagy hol jut munkához, meglehet méltóságod erre azzal felel, bejön a fűkaszálás és kapálás ideje, de keresetre itt sincs reményünk, nincs azért, mert a különbnél különb gazdasági eszközök feleslegessé teszik a munkaerőt.

Örömmel fogadjuk magyar hazánk országos ügyei intézőit, mely a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyok szabályozásáról a munkás igazolványt részünkre bocsátotta, sajnálattal kell azonban rámutatnunk, hogy a munka mindezideig előttünk, természetesen ezzel a fizetés is ki van zárva.

Mindezek előadása után a legnagyobb alázattal kérjük méltóságodat legyen tekintettel a munkások sanyarú és elviselhetetlen helyzetére, eszközölje ki méltóságod azt, hogy mi mezei munkások munkánk után keresethez juthassunk, hogyha eljő a tél, akkorra mind a magunk, mind a családunk s mind azon terheket, melyet a haza iránti kötelesség reánk ró, elviselhessük.

Maradunk méltóságodnak kész szolgái:
K. Szabó Mihály sk.
Tamás Mihály sk.
P. Nagy Pál sk.
és 280 társa

Eredeti, kézzel írt beadvány, 283 aláírással
Békés megye főispánjának ir. MMI. 383/1898.

A város szerény iparát a kiegyezés után alapított gyárak jelentették. (1881. gyufagyár, 1900. kötőszövőgyár, 1909. bakkancsgyár) A Horthy-korszakban csupán két vállalatalapítás történt: 1936-ban a Dehydro Tejporgyár, 1940-ben pedig a húskonzervgyár, amelynek alapítója Stéberl András hentesmester volt, a gyulai kolbász világhírének megalapozója.

A folyamszabályozási munkák, vasútépítkezések ekkorra már jórészt abbamaradtak, így a jobbágyfelszabadítás után is föld nélkül maradt zsellérségből létrejött agrárproletáriátus munka nélkül ma-

radt. A gyulai agrárproletárok beadványa a főispánhoz jól mutatja, hogy a szerény ütemű középítkezések és a mezőgazdasági gépek megjelenése miatt csupán keveseknek van lehetősége munkát találni.

A beadvány az 1898. évi II. törvénycikkre utal, amelyet a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozására alkottak meg, hogy megakadályozzák a földmunkásmozgalom kibontakozását. A fenti törvénycikk írta elő, hogy a cselédnek el nem szegődött agrárproletárokat el kell látni ún. munkásigazolvánnyal.

4.
A Magyarországi Szociáldemokrata Párt kiküldöttje a gyulai munkások népgyűlésén 1903. február 8.

Tekintetes Főkapitányság

Alólírottak tisztelettel bejelentjük, hogy a gyulai munkások 1903. évi február hó 8-án d.u. 2 órakor a Népkerti pavillon nagytermében nyilvános népgyűlést tartanak.

Napirend

I. A nép gazdasági és politikai helyzete
II. Mit akar a szociál demokrácia?
III. A sajtó
Kérjük ezen bejelentésünk tudomásul vételét.
Kelt Gyula, 1903. február hó 2-án.

Toldi István sk.
kőműves, Kulcs utca 353.
Szabó János sk.
földműves, Vég utca 498.
Ifj. Barát István
asztalos, Kulcs utca 352 1/1.

ad 440/1903. *Gyula város rendőrkapitányától*

Tekintetes Polgármester Úr!

Folyó évi 26/1903. eln. számú végbatározatára jelentem, hogy a Toldi István és társai által a folyó hó 8-án a Göndöcs népkerti pavillonban tartott népgyűlésen a „nemzetközi sociáldemokrata párt" kiküldöttjeként Veltner Jakab ismert socialista a „Népszava" szerkesztőségének tagja tartott beszédet a bejelentett program szerint.

A gyűlés mindenféle rendzavarás nélkül, teljesen rendben folyt le.

A közölt 30/1903. eln. számú eredeti bejelentést visszacsatolom.
Gyulán, 1903. február hó 10-én.

Dr. Varga sk.
rkapitány

1-1 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Gyula város polgármestere ir. 39/1903. eln. sz.
A politikai gyűlések tartását, így a dokumentumban szereplőt is, a polgármester engedélyezte. A gyűlésen részt vettek a rendőrség képviselői is, akik beszámolója alapján a város rendőrkapitánya írásban tájékoztatta az eseményekről a polgármestert.
A népgyűlésen Weltner Jakab a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot képviselte. Az MSZDP gyulai szervezetét 1904-ben, az építőmunkások szakszervezete tagjainak kezdeményezésével alakították.

5.
A gyulai munkások programtervezete május elseje megünneplésére
1903. április 28.

Tekintetes Polgármesteri hivatal!

Tisztelettel bejelentjük, hogy a gyulai szervezett munkások folyó évi Május hó 1-ét, mint a munkások világ ünnepét határozták el megünnepelni. A következő módon.

Pénteken, Május 1-én reggel 6 órára gyülekezés a Göndöcs-népkertben (tekintettel a heti vásárra). Két szavalat előadása után a menet vörös zászló alatt zeneszó kíséretében indul ki a Jókai Mór utcát érintve a Megyeház utcán és a román utcán keresztül a várost elhagyják.

Délután a gyulavári úton és a Szent István utcán át visszajön a menet 1/2 3 órára a népkertbe, hol szavalatok és Májusi emlékbeszéd után 1/2 4 órakor zászló és zenekiséret nélkül, zárt sorokban jelző táblákkal ellátva indul a menet a Jókai utcába Venkheim utcán (a német templom előtt) Palló utcán át a csabai gátra az aradi úton vissza végig a városháza utcán Munkácsi utcán át, Novák utcán és Magyar utcán vissza a népkertbe hol a menet szétoszlik.

Az összes menetek alatt a rend fönt tartására vörös karszalagos rendezők fognak felügyelni.

Ezen ünnepély bejelentésének és megtartásának tudomásul vételét és erre az engedély megadását kérve
Maradunk tisztelettel a gyulai szervezett munkások nevében

Gyula, 1903. Április hó 28-án.

Ifj. Barát István sk.
Mágocsi utca 371. szám

Sal Mihály
Kőműves utca 1216.
Szikes Mihály
Terényi 1009.

1 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Gyula város polgármesterének ir. 76/1903. eln. sz.
1903 a gyulai munkásmozgalom egyik legmozgalmasabb éve. Ekkor ünnepelték meg először a város munkásai május elsejét. Az ünnep lefolyásáról készített rendőrségi jelentés elmondja, hogy a Göndöcs népkertben gyülekezve, mintegy kétszáz ipari munkás vonult végig a városon, vörös zászló alatt „Marsailles induló hangja mellett, a gyulavári szölők felé eső Seres Lajos-féle tanyára . . ." (Gyula város polgármesterének ir. 81/1903. eln. sz.)

6.
A gyulai asztalossegédek sztrájkja Dundler Károly vezetésével 1903. május 18.

Gyula város tanácsa

Dundler Károly és társai gyulai asztalossegédek bejelentik, hogy a mai napon a gyulai asztalossegédek a munkát beszüntették, miután a munkafeltételekre nézve mestereikkel megegyezésre nem jutottak s kérik, hogy a tanács, mint elsőfokú iparhatóság a békéltetési eljárást tegye folyamatba.

Végházározat

Az ipartörvény 163. §-a értelmében a békéltető bizottság megalakítása ezennel elrendeltetik, s annak elnökévé Dutkay Béla polgármester, jegyzőjévé pedig Szikes György városi jegyző kirendeltetik. Felhivatik a polgármester, hogy a bizottságot sürgősen állítsa össze s a békéltetési eljárást azonnal tegye folyamatba, s az eredményről annak idején tegyen jelentést.

Erről Dutkay Béla polgármester az összes iratok kiadásával, Szikes György városi jegyző, Sal József gyulai lakos s általa érdektársai, továbbá Dundler Károly és általa folyamodó társai ezen végházározat kiadásával értesíttetnek.

Gyulán, 1903. évi május hó 18-án tartott városi tanácsülésen.

Popovics sk.
főjegyző
h. polgármester

Dr. Varga sk.
rendőrkapitány

1 oldalas, géppel írt eredeti tisztázat
Gyula város polgármesterének ir. 87/1903. eln.
Az 1884. évi XVII. tc. 163. §-a írta elő, hogy a fent említett esetben békéltető bizottságot kell létrehozni. Elnöke a törvénycikk szerint az elsőfokú iparhatóság, amely városokban a polgármester volt. A bizottságban helyet biztosít az ipartörvény a munkaadók és a munkáltatók képviselőinek is. A bizottság ülésén ismertetik a munkásság képviselői a követeléseiket és itt történik meg az egyezkedés a munkaadókkal. Amennyiben megoldás született, a sztrájkolók ismét felvették a munkát.

7.
A gyulavári agrárproletárok földet kérnek
1903. július 7.

A gyulai járás főszolgabírája

Főispán Úr!

Főispán Úr folyó évi április hó 30-án Res. 69. sz. alatt kelt rendeletére hivatkozással jelentem, hogy Gyulavári községben a közelmúlt időben a munkások között szociális jellegű mozgalom volt észlelhető, nyilvánult pedig e mozgalom abban, hogy a munkások a doboziak után indulva – a helybeli uradalomtól kezdetben munkát s most földet kértek, illetőleg követelnek.

Folyó hó 5-én mintegy 200-an akartak Szekér Gyula uradalmi jószágfelügyelőhöz bejönni a fenti követelések előterjesztése végett. A mozgalom vezetőivel történt megbeszélésre azonban sikerült a küldöttséget mintegy 30-ra leszállítani, – kik aztán a községi Elöljáróság nehány tagjának vezetése mellett az uradalmi jószágfelügyelőhöz be is jöttek.

Szekér Gyula jószágfelügyelő a küldöttségnek megígérte, hogy minden jóravaló zsellér embernek évenként különböző helyen, kapás vetemény alá 2 kishold földet ad, mely igéret, – járulván ehhez még az eddig teljesített pótmunka 1/3-ad részének elengedése is – sokakban a megelégedés érzetét szülte, Bálint András azonban az ajánlatot keveselte s teljesíthetetlen túlzott követeléssel állt elő, mely természetesen meghallgatásra nem talált.

Általánosságban ítélve meg a mozgalmat, ez idő szerint veszélytől tartani nem lehet, mindamellett indokoltnak láttam a mondottakat Főispán Úr tudomására hozni.

Gyula, 1903. július 7-én.

Lukács Endre sk.
főszolgabíró

2 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Békés megye főispánjának ír. 127/1903.
A községekben történt munkásmegmozdulásokról, politikai eseményekről a járás vezető tisztviselője, a főszolgabíró volt köteles tájékoztatni a főispánt. A főszolgabíró volt a politikai gyűlések, összejövetelek engedélyező hatósága is a községekben.

8.
A gyulai kőműves- és ácsmunkások sztrájkja
1903. szeptember 3.

Gyula város rendőrkapitányától

Méltóságos
Dr. Lukács György főispán úrnak!
Helyben

Tisztelettel bejelentem Méltóságodnak, hogy a gyulai összes kőműves és ácsmunkások f.é. szeptember 3-án reggel 8 órakor sztrájkba léptek s a városban levő összes építkezéseknél a városi betonjárda készitésnél is beszüntették a munkát. A honvéd huszárlaktanyánál és a vármegyeházánál a kőműves munkások tovább dolgoznak. Gyula, 1903. szeptember 3-án.

Dr. Varga sk.
r. kapitány

1 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Békés megye főispánjának ir. 1234/1903. alapsz.

9.
A sztrájkoló kőműves- és ácsmunkások követelései
1903. szeptember 4.

JEGYZŐKÖNYV

mely felvétetett a gyulai kőműves- és ács szakegyletben 1903. szeptember 4-én de. 11 órakor megtartott értekezleten.

Elnök Gyepes szaktárs az értekezletet megnyitja, üdvözli az egybegyűlteket és köszönetét nyilvánítja a szaktársaknak, hogy ily szép számban jelentek meg, felkéri Toldy szaktársat mint előadót szíveskedjen a mai értekezletről referálni.

Toldy szaktárs röviden vázolja a mai helyzetet és kéri a jelenlevő szaktársakat a kitartásra és összetartásra és felolvassa a tizenkét pontba foglalt munkarendet, mely a következő:

1. A munkásokkal való tisztességes bánásmód a munkaadók és munka vezetők részéről. Oly zárt helység adása, hol a munkások szerszáma és ruhája elhelyezhető legyen.

2. A munkaidő március 1-étől október 20-ig reggeli 6 órától este 6 óráig tart, még pedig reggel 1/2 nyolc órától 8-ig reggeli és 12 órától 1/2 2-ig ebéd tartassék.

Vidéken pedig reggeli 5 órától este 7 óráig tart a munkaidő, reggeli 7 órától 1/2 8-ig reggeli és 12 órától délután 2 óráig ebéd idő tartassék.

3. A munkások vidékre szállítása 15 kilométeren belül minden szombat este, 30 kilométeren belül minden két hétben és 30 kilométeren felül minden négy hétben haza és vissza szállítani a vállalkozó tartozik, 30 kilométeren felül négy hétben a szállítás szombat reggel veszi kezdetét és a szállítási nap mint rendes munka nap fizetendő.

4. Akkord és csoport munka eltörlendő.

5. A fizetés óra szerint az első és másod éves segédek óránként 28 fillér, két éven felüli segédek 60 éves életkorig 36 fillér, 60 éven felül 34 fillér, vidéken óránként 4 fillér béremeléssel.

6. Május első napja általános munkaszünet.

7. Pünkösd, húsvéti ünnepek előtti napon szombaton a munkaszünet du. 4 órakor veszi kezdetét, de egész 10 órai nap fizetendő.

8. A fizetés szombaton a munka helyszínén munkaszünet után azonnal kezdetét veszi, és az esetleges késések egy negyedórán túl díjazandók.

9. A munkarend nyilvános helyre kifüggesztendő, hogy a munkások mindenkor megtekinthessék.

10. Akik a mozgalmat vezetik, és a mozgalomban részt vesznek a munkából el nem bocsáthatók és semmi nemű szemrehányásokkal nem illethetők.
A mozgalom vezetői úgy most, mint a jövő évben a munka kezdetén munkába állítandók.

11. A túlórázás úgy helyben mint vidéken 50% béremeléssel fizetendő óránként.

12. 15 éven aluli gyermekek tanoncul fel nem vehetők és a tanoncok csakis a szakmába vágó munkákra alkalmazhatók, s rendes oktatásban részesítendők.

Az itt felsorolt pontokat az értekezlet egyhangúlag magáévá tette s kimondotta, hogy mindaddig az ideig a munkát nem hajlandó felvenni, míg az itt felsorolt kéréseinket a munkaadók nem teljesítik.

A sztrájk végrehajtó bizottsága

1 oldalas, eredeti nyomtatvány (Készült: Gyula, Corvina nyomda)
Békés megye főispánjának ir. 1234/1903. alapsz.
Az előző dokumentumban szereplő sztrájkot kezdeményező munkások elsősorban emberséges munkakörülményeket, szabályozott munkaidőt, a mukások részére nem hátrányos fizetési rendszert, az akkord és csoport munka eltörlését követelték. Az utóbbi két bérezési forma számos visszaélés forrása volt a munkaadók részéről. Az akkord munkáért általányösszeget fizettek segédeiknek. Az összeg mindig a munkaerőkínálat, az építőiparban fontos szerepet játszó időjárás stb. szerint alakult. Így azonos munkáért egyes időszakokban eltérő összeget kaptak a munkások. A csoport munka csak azonos, vagy megközelítőleg egyforma teljesítményt nyújtók esetében volt előnyös.

10.
Gyula város polgármesterének jelentése 1904. január 15-én, az előző évben lezajlott munkásmegmozdulásokról

Gyula város polgármestere

Méltóságos Főispán Úr!

Múlt év december hó 2-án Res. 173/1903. sz. főisp. rendeletre tisztelettel jelentem, hogy városunkban, eltérőleg az előző éviektől, ez év nyarán többizben fordultak elő munkás és népgyűlések, melyek azonban minden nagyobb törvénysértés és zavargások nélkül folytak le, úgy, hogy rendkivüli intézkedések igénybevétele nem szükségeltetett.

Hét esetben tartatott nyilvános népgyűlés sociáldemokratikus színezettel, hatósági engedély mellett s ezzel kapcsolatban 2 esetben tartatott körmenet, 5 esetben pedig a kért körmenet tartása megtagadtatott: népgyűlés betiltására ok nem volt. Büntetések nem történtek, kiutasításokra ok nem szolgáltatott.

Egy szocialisztikus irányúnak mondható „Gyulai olvasó népkör" alakult, melynek alapszabályait a Belügyminisztérium 70978/III.–3. szám alatt megerősítette.

A gyulai épitő munkások szakegyletet alakitottak.

Ez év tavaszán bérharcot kezdett 40 gyulai asztalossegéd. Az eddigi 11,5 órai munkaidőnek 10 órai munkaidőre redukálását és az eddigi 2 korona, 2 korona 40 fillér és 2 korona 80 fillér napszám helyett óránkénti 20-24, 28-34 fillér díjat követeltek. Eme követelések párszori barátságos tárgyalás során teljesittettek.

Ez év őszén bérharcba állott mintegy 600-ig menő épitőmunkás is és az eddigi 2 korona 40 fillér, 3 kor. 60 fillérig terjedt napszám helyett 10 óra munkaidőnek megállapitását követelték.

Mintegy 3 hétig tartó sztrájk folyamán többszöri barátságos tárgyalás után a munkaadók beleegyeztek a 10 órai munkaidőbe s óránként 30-40 fillér díjban állapodtak meg s ezzel megszűnt a bérharc.

Ez utóbbi sztrájk keltette fel a mozgalmat úgy a kötő, mint a gyufagyárban is, ahol azonban a munkások pár napi csendes mozgolódás után önként munkába állottak. Előbbi gyárban csak az ivóviz miatt tett panasz orvosoltatott és a munkások, mint előbb darabszámra dolgoznak s havi 20-60 koronát keresnek; utóbbi gyárban pedig mintegy 40 munkás részben napszám, részben darabszámra alkalmaztatik s reggel 6, este 6-ig dolgozik; a férfi napszámos 1 kor. 40 fillér, 2 kor. 40 fillért kap, a darabszámos pedig 70-120 koronát keres havonta, a nő munkás kizárólag darabszámra dolgozik s 60-100 koronáig keres havonta.

Megemlitendőnek tartom végül azt is, hogy a sztrájkoló épitőmunkások által békéltetés céljából a budapesti központi sociáldemokrata párt intézőségétől meghivott Gyuriás József nevű állitólagos titkár a sztrájkmozgalom alatt általa szerkesztett,

kinyomatott és terjesztetett, a hatóságot is érintő és Reisner gyufagyáros és fiait rágalmazó röpirat miatt bűnügyi vizsgálat alá vétetett.
Gyulán, 1904. évi január hó 15-én.

Dutkay Béla sk.
polgármester

3 oldalas, eredeti tisztázat.
Békés megye főispánjának ir. 178/1904. res. alapsz.
A hatóságok élénk figyelemmel kísértek minden megmozdulást. Évenként, a fentiekben látható részletességgel foglalta össze a polgármester a megye politikai vezetőjének, a főispánnak a történteket.

A város közigazgatási vezetői az élező munkásellentétek megakadályozására rendszeresen tájékozódtak az üzemek helyzetéről, az egészségügyi szabályok betartásáról. A tőkések mohósága Gyulán sem ismert határt. A profit mindenáron való növelése a legelemibb munkásvédelmet is kiiktatta. Jellemző, hogy néhány évvel korábban, 1897-ben a városi tisztiorvos a Reisner-féle gyufagyárban az alábbi lesújtó, a munkások jogos elégedetlenségére okot adó viszonyokat talált:

„A Reisner-féle gyufagyár tulajdonosát utasítsa tekintetes polgármester úr, hogy haladéktalanul rendezzen be a munkások számára megfelelő étkező helységet. A munkások egyszersmind feltétlenül eltiltandók attól, hogy élelmöket a dolgozó helységben tartsák. Utasítsa a gyufagyár tulajdonosát, hogy a munkások részére – akik folyton mérges anyagokkal dolgoznak – mosdó helységet is rendezzen be." (Békés megye főispánjának ir. 421/1897.)

11.
A gyulavári agrárproletárok munkát kérnek Békés megye főispánjától 1904. augusztus 1.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Gyulaváriban 1904. augusztus 1. napján, Gyulavári község alólirott Elöljárósága által Bálint András és társai panasza tárgyában.

Jelen voltak alulirottak:

Községi elöljáróság előtt megjelentek Bálint András és alábbirt munkástársai s panaszolták, hogy nekik a f. 1904 évi aratásból semmi sem jutott, aratni más községbe – munka hiánya folytán – el nem mehettek és mert az állandóan tapasztalható napszámos munka hiánya folytán megélhetésük biztosítva egyáltalában nincsen, jelen jegyzőkönyvben arra óhajtják felkérni legmélyebb tisztelettel Békésvármegye Főispánját Méltóságos Dr. Lukács György Urat, mikép magas befolyásával a munkásnép iránt mindannyiszor tanúsított páratlan atyai jóindulatával odahatni méltóztatnék, hogy részükre, valamelyes úton-módon oly munkát ajánlhatna, melynek végzésével nyert jövedelemből magukat és családjukat fenntarthassák s megélhetésüket most és a jövőben szerény életviszonyok közt biztosíthassák.

Megjelent felek eme jegyzőkönyvben foglaltakat kérelmükkel mindenben egyezőnek találván azt elfogadták és aláírták.

Kmft.

Községi elöljárók:
Olvashatatlan aláírás sk.
jegyző
Z. Tóth Sándor sk.
bíró

Bálint András sk.
Bálint István sk.
Király Gergely X

P. H.

1 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Békés megye főispánjának ir. 1197/1904.

12.
A gyulai napszámos és építőmunkások népgyűlése az általános és titkos választójog törvénybeiktatásáért 1905. január 2.

Gyula város rendőrfőkapitányától
Tekintetes Polgármester úrnak
Helyben

364/1904. eln. számú végh határozatára vonatkozólag tisztelettel jelentem, hogy Csonka Pál és társa részére engedélyezett népgyűlés a jelzett időben és helyen mintegy 250 napszámos és építőmunkás részvételével megtartatott s az elnöknek megválasztott Toldi István átadván a szót Dundler Károly asztalossegédnek, aki felhivta a jelenvoltakat a szociáldemokratákhoz való csatlakozásra, hogy igy tömörülvén követeljék az általános titkos szavazati jognak törvénybe iktatását.

Dehonestálta az ellenzéknek ezen óhajokkal szemben tanúsított nemtörődömségét, tétlenségét, mondván: „ezek is lenézték a napszámos és munkásnépet".

Utána dr. Simonka állott szólásra, védelemben véve az ellenzék ténykedését, meggyőző érvekkel bizonyította az ellenzéknek a kormánnyal szemben tanúsított üdvös eljárását és ő is óhajtandónak jelezte a választási jognak a legszélső határig leendő kiterjesztését.

A gyűlés délután 5 órakor a legnagyobb csend és rendben szétoszlott.
Gyulán, 1905. január 2-án.

Dr. Varga sk.
r.főkapitány

1 oldalas, eredeti tisztázat
Gyula város polgármesterének ir. 264/1904. eln.
A közvetlen gazdasági követelések mellett a munkásság programjában most már a politikai célok is megfogalmazást nyertek.

13.
A gyulai polgárság véleménye a munkások sztrájkjáról a korabeli sajtóban 1907. június 2.

SZTRÁJK ÉS MUNKAZÁRLAT

A fővárosi lapok méltán nevezték el Gyulát a sztrájkok városának. Sztrájkolt itt már csaknem minden rendű és rangú munkás: a cseléd-lányok, borbély legények, lakatosok... de még is legtöbbször és legkitartóbban a kőműves, ács és asztalos munkások. Övéké a pálma. Igaz, hogy ezeknél beleszóltak a munkaadók is egy kis munkazárlattal, mely mindenesetre termékenyítőleg hatott a sztrájk-virágoktól burjánzó televény földünkre. Itt már nemcsak szóval, tettel, de röpiratokkal is folyik a harc.

Éveken át csak a munkások szervezkedtek és sztrájkoltak. Követeltek, s kaptak... mindig többet, többet. Úgy hiszem túl is mentek már azon a ponton, elértek oly fizetési maximumot, mely ma egy sok éveken át tanult kisebb hivatalnok előtt – dobzódó álomlátás.

Miért nem álltak itt meg?

... Aztán a munkaadók is tömörültek. Itt-ott már ezt sem jó szemmel nézték. Pedig tudnivaló, hogy rendezett hadsereggel csak rendezett hadsereg veheti fel a harcot.

Sorompóba léptek a munkaadók s a túlhajtott követelés miatt kimondták a munkazárlatot.

Az tény, hogy a munkásnak joga van két keze munkája után követelni és kivívni a tisztességes megélhetést. De viszont a munkaadó sem vághatja le maga alatt a fát.

Részletek Péczely József vezércikkéből. Békés c. gyulai lap 1907. június 2-i szám.
A munkások és munkaadóik közti bérharcot kommentálva a vezércikk szerzője már-már a demagógia szintjén igyekszik védelmébe venni a munkaadókat, akik a munkások túlzó követelése miatt „kénytelenek" munkazárlatot csinálni, vagyis a követelődzőket elbocsájtani.

14.
A belügyminiszter jóváhagyta a gyulai építőmunkások szakegyletének feloszlatását 1908. február

A GYULAI ÉPÍTŐMUNKÁSOK SZAKEGYLETÉNEK FELOSZLATÁSA

Annak idején nagyon sok panaszra adott okot az építőmunkások gyulai szakszervezete, amely kitiltásokat, bojkottálásokat proklamált és fenyegető iratok terjeszté-

se által akarta elérni, hogy csakis olyan építőmunkás nyerjen alkalmazást, aki a szakegyletnek tagja. Amikor ezen körülmények a felügyeletre hívatott hatóság tudomására jutottak, a szakegylet működése ideiglenesen felfüggesztetett és a vizsgálat azonnal folyamatba tétetett. Ennek során aztán kiderült, hogy a jelzett szakegylet tényleg olyan értelmű felhívást bocsájtott ki egy helybeli kereskedőhöz, mely szerint, ha az a nála dolgozó építőmunkásokat, kik a helyi csoportnak nem tagjai, el nem bocsájtja, vaskereskedését bojkott alá veszik. Kiderült továbbá, hogy a helyi csoport röpiratokat is bocsátott ki, melyben felhívattak a munkások, hogy ezen vaskereskedő üzletét kerüljék, onnan ne vásároljanak. Az ott dolgozó munkások pedig arra szólíttattak fel, hogy ha ott tovább is dolgozni fognak, bojkottáltatnak. A vizsgálat tárgyában gróf Andrássy Gyula belügyminiszter döntése pénteken érkezett le a vármegyéhez. Ebben az alispán azon határozatát, mellyel a helyi csoport felfüggesztetett, a belügyminiszter egész terjedelmében jóváhagyta, egyidejűleg az építőmunkások gyulai csoportját véglegesen feloszlatta.

A Békés c. gyulai lap 1908. február 9-i számában megjelent újságcikk
A gyulai polgárság vasárnaponként megjelenő lapja a Közgazdaság c. rovatban közölt cikkével az 1904-es év eseményeire utal vissza. A felfüggesztés ugyanis még akkor történt, mert a hatóságok komoly veszélyt láttak a szervezetten fellépő építőmunkások sztrájkjában. A szervezetlen munkások alkalmazása elleni küzdelem a hivatalos felfogás szerint törvénybe ütköző cselekedet volt, aminek következménye volt a felfüggesztés, majd a feloszlatás. (55.154/1904. BM. A sztrájkmozgalmak tárgyában c. rendelet)

15.
Rendőrségi jelentés a gyulai szociáldemokrata párt vezetőségválasztó közgyűléséről
1912. június 30.

Tekintetes Polgármesteri Hivatal!

Alólírottak tisztelettel bejelentjük, hogy a gyulai szocziáldemokrata párt 1912. évi június hó 30-án délelőtt 10 órakor Wiszt József józsefvárosi vendéglőjében nyilvános pártértekezletet tart, melynek napirendje:

1. a mai politikai helyzet

2. a végrehajtó és ellenőrző bizottság megválasztása

Kérjük jelen bejelentésünket tudomásul venni.
Gyulán, 1912. évi június hó 28-án.

Tisztelettel:
Dundler Károly sk.
Kovács Antal sk.
Kukla György sk.

Gyula r.t. város rendőrkapitányi hivatala

Bizalmas

Polgármester úrnak

Gyula

47/1912. eln. sz. végbatározatára jelentem, hogy Dundler Károly és társai részére engedélyezett nyilvános pártértekezlet a jelzett helyen és időben megtartatott. Rendzavarás nem történt.

Az értekezlet színhelyén délelőtt 3/4 10 órakor mintegy 350 főből álló többnyire iparos fiatalságból álló tömeg mintegy 200 főre apadt le 1/2 11 órára, amikor Kukla György kőművessegéd az értekezletet megnyitotta, felhivván a jelenvoltakat, hogy elnököt s jegyzőt válasszanak. Ajánlatára elnökké Steigervald István kőművessegédet, jegyzővé pedig Kiszely Antal pénztári tisztviselőt választották meg.

Elnök megköszönvén a bizalmat bejelentette, hogy Dundler Károly előadó még nem jelent meg, indítványozza, hogy annak megérkezéséig válasszák meg a végrehajtó és ellenőrző bizottságot. Indítvány elfogadtatván, előbbi helyre Steigervald István, Kovács Antal, Szilágyi János, Gombkötő József, Dundler Károly és Kukla Pál, – utóbbi helyre: Fazekas Sándor, Réti László, Botyánszky Pál és Szabó István választattak meg.

Kiszely Antal terjesztette elő, hogy a jelen értekezlet célja a vezetőség megválasztása volt, hogy mindenkori hatalommal számolva ezután a vezetőség gondoskodjon egy politikai tömeg kiképzéséről, hogy annak idején Tisza levele által is megigért általános választójogot magunknak biztosithassuk.

Ekkorra megérkezett Dundler Károly, aki azt mondta: mi nem azonositjuk magunkat a polgári pártokkal, azoknak gyáva eljárásával, a kormány által velük szemben követett erőszakosságokra hallgatnak s nem tudják mit kellene tenniök. Lám a budapesti fegyelmezett munkásság 24 óra alatt bemutatta hatalmát. Magyarország rendőrállam; itt szentesített törvényt nem tisztelnek, Pavlik rendőrtanácsos is azt mondta, hogy nem törvény, hanem felettes hatóságának parancsa folytán kénytelen eljárni. Tehát Magyarországon nincs törvény. A rendőrök vadul öldösték a népet, védtelen nőket s gyermekeket, – mindazt a munkapárti briganti had utasitására, mely hadat 4 millió korona lopott pénzen vásárolták össze, az ország pénzén, a mi pénzünkön állitották össze azon csirkefogó bandát. De Zentán megmutatták, hogy a polgárság ébredezni kezd. – A lapokat összevásárolták, a Népszavát elkobozták, mert féltek, hogy az igazság szavai az ország népe közé jut. A Népszavát kitiltották a trafikból, megtiltották az utcai árusitását s ehhez segédkezet nyújtott az itteni alispán, kisbriganti is . . .

Kereskedőinket is megtanitjuk azért, mert a hatalom briganti bandáját támogatják. Állitunk szövetkezeteket. – Arra kell törekednünk, hogy a Népszava minden kávéházban és vendéglőben meglegyen.

A múlt vasárnapra kért gyűlést nem engedték, mert féltek, hogy a kormány piszkos dolgai lesznek ott szellőztetve...

Azirányban is kell közrebatnunk, hogy a rendőrség ne a fellebbvalói parancsainak teljesítésére, hanem a törvényekre tegyen esküt: a törvény diktáljon nekik, ne a parancsnoka. Kiss László milyen jóbarátot mutatott s most midőn felkapaszkodott az ugorkafára, már nem törődik a néppel, a gyűlést buta indokból megtagadta, – nem enged gyűlésezni.

Felhívja a jelenvoltakat, hogy a munkásság minden tagját bírják rá, hogy a most megalakult pártba iratkozzák be, – hogy szükség esetén egy hatalmas tábor álljon a briganti haddal szemben...

Csiszka István kőműves: Amit Tisza csinált, azt fegyveres hatalommal megtehette. – Kéri a szaktársakat tartsanak össze s ne dolgozzanak olyan munkásokkal, akik a pártnak nem tagjai.

Dundler ezt nem helyesli mondván: terrort teremteni nem szabad, mert akkor a hatalom bitorlói ellenünk fordulnak, hanem tisztességes meggyőződésből legyenek a párt tagjai...

A beszédek tartama alatt a legnagyobb nyugalom volt, csupán a kormány, különösen Lukács László és Tisza István nevének említésekor hangzott el egy-egy „abzug, levele". Justh Gyulának és az általános választójog említésekor ellenben egy-egy élénk éljenzés harsant fel. A beszédek befejeztével a jelen voltak tovább is ott maradtak s nagyobb részének magatartásán meglátszott, hogy az értekezlet megtartása inkább terhökre, mint tetszésökre volt... mert a munkásság zöme szabadulni igyekszik Dundler és társai befolyása alól...
Gyula, 1912. június hó 30-án.

Tanczik sk.
rendőrfőkapitány

5 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat, kisebb kihagyásokkal
Gyula város polgármesterének ír. 15/1912. eln.
A jelentés bemutatja a munkásság kormányellenes hangulatát. A pártértekezlet legfontosabb mozzanata a gyulai munkásmozgalom kiemelkedő vezetőjének, Dundler Károlynak a beszéde, amelyből éles társadalombírálat csendül ki, nem kímélve a rendőrséget és a közigazgatási helyi hatalmasságokat sem.
A pártértekezlet a szociáldemokrata párt országos célkitűzéseit tette magáévá, hiszen a szociáldemokraták a polgári radikálisokkal és a függetelenségi párti politikusokkal együttműködve léptek fel az általános választójog elnyeréséért. Így lehetett a gyűlés résztvevői előtt ismert és népszerű Justh Gyula, Makó város függetlenségi párti képviselője és az általa képviselt politika.

16.
Gyula város rendőrkapitányának jelentése a városban működő munkásegyesületekről 1918. március 29.

Gyula város rendőrkapitányi hivatala

Alispán Úr!

Folyó évi 6288/1918. számú rendeletére jelentem, hogy Gyula város területén a következő kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályokkal rendelkező munkásegyesületek vannak:

1. *Olvasó Népkör*
2. *Gyulai általános munkásképző egylet*
3. *Magyarországi építő munkásszövetség gyulai csoportja*
4. *Magyarországi földmunkások országos szövetségének gyulai csoportja*
5. *Országos Munkásvédő Szövetség gyulai csoportja*
6. *Magyarországi textilipari munkások és munkásnők szövetségének gyulai csoportja*
7. *Magyarországi munkások rokkant és nyugdíj egyletének gyulai fiókpénztára*

Ezen munkás egyesületek a háború tartama alatt semmiféle működést ki nem fejtettek, vezetőik és tagjainak nagy száma katonai szolgálatot teljesítenek. A háború alatt működésük a munkások anyagi jobblétének, főleg pedig az általános titkos választójog kiküzdésére irányult s eddigi működésük nem ad okot a társadalom felforgató, vagy forradalmi eszmék terjesztésének gyanújára.

Szabadgondolkozó egyesület itt nem működik s tagjai sincsenek.

A munkásmozgalmak vezetőiről összeállított névjegyzéket beterjesztem.

Gyula, 1918. március hó 29-én.

Tanczik sk.
rendőrfőkapitány

1 oldalas, géppel írt eredeti tisztázat
Békés megye alispánjának ir. 6288/1918.

17.
A gyulai rendőrkapitány jelentése a város általános helyzetéről 1918. július 1.

Gyula r.t. város rendőrfőkapitányi hivatala
Polgármester Úrnak
Gyula

IV. Iparügy

Az „Első Gyulai Kötött és Szövött Iparárugyár Részvénytársaság" munkásai, számszerint 137, a múlt hónap 4-én d.e. 11 órakor a munkát beszüntették azért, hogy közös munkabeszüntetés által a munkaadót magasabb bér megadására kényszerítsék. Ezen bérmozgalmi összebeszélés kiegyenlítésére békéltető eljárás tétetett folyamatba, azonban sem a hatóság előtt folytatott tanácskozások, sem a hatóság kizárásával végzett megbeszélések munkaadó és munkások között a fennálló ellentéteket ki nem egyenlítette, úgy hogy a sztrájk még a mai napig is fenn áll.

A sztrájk miként keletkezéséről az Alispán Úrnak részletes jelentést tettem.

F. évi június hó 26-án a „Gyula vidéki Helyiérdekű Vasút" gyulai műhelyében tíz főgép-munkás szüntette be a munkát azon az alapon, hogy Budapesten a munkát beszüntető munkássággal szolidaritásban vannak. Ezen munkások f. hó 29-én a beszüntetett munkát újból megkezdték.

Gyula, 1918. július 1.

Tanczik sk.
rendőrfőkapitány

Részlet a 3 oldalas, gépiratos eredeti tisztázatból
Gyula város polgármesterének ir. 14014/1918.

1918—1919

18.
A Magyar Nemzeti Tanács távirata Budapestről, a hatalom átvételéről
1918. október 31.

Távirat

Főispáni hivatal
(Gyula)

A magyar nemzeti tanács átvette a kormányhatalmat, az egész államrendőrség, bpesti helyőrség és posta távirda nagy lelkesedéssel mellé állott. Minden vidéki várost felszólítunk csatlakozzon azonnal az egyedül törvényes kormányhoz a nemzeti tanácshoz. Ez a távirat kiplakátirozandó.

A magyar nemzeti tanács végrehajtó bizottsága

Érkezett: 1918. XI. 2.

1 oldalas eredeti távirat
Békés vármegye főispánjának ir. 4078/1918.

19.
A Gyulai Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának felhívása a rend fenntartására
1918. november 2.

Gyulaváros Népe!

Katonák! Munkások! Testvéreink!

Az Újjászületett Magyarország, melynek sorsa a Magyar Nemzeti Tanács kebeléből alakult magyar nemzeti kormány kezében van, ezen feladatot a haza javára csak úgy tudja megoldani, ha a haza minden egyes polgára is a legszigorúbb rend és fegyelmezettség, áldozatkészség betartására magát aláveti.

A város területén tartózkodó és idevaló katonákat felhívjuk, hogy tartózkodjanak a fosztogatástól, békés polgárok vagyonának és testi épségének veszélyeztetésétől. Aki fosztogat, aki rabol, aki pusztit, az hazájának nem méltó polgára és módot nyújt ahhoz, hogy az igazi, független magyar népállam megszilárdulását veszélyeztesse.

Katonák! Jöjjetek azonnal a városházára és jelentkezzetek ott a katonai tanácsnál, hogy a belső békét biztosítsuk, hazánkat az ellenséggel szemben megvédelmezzük.

1 oldalas, kézzel, tintaironnal írt eredeti fogalmazvány
Gyula város polgármestere ir. 17699/1918. alapsz.

20.
Somogyi Imre rendőrkapitányi népbiztos felhívása a rend fenntartására
1918. november 28.

4900–1918. *Gyula r.t. város rendőrkapitányi hivatala*

FELHÍVÁS

Gyula város közönségéhez

Nagy időket élünk.

A béke nem sasszárnyakon repül, a nemzetek közti megértéshez hosszú, rögös út vezet. A népek erős békeakarata túl jutott az első nehézségeken, de a legnehezebb munka még hátra van. Ez a munka pedig a győzedelmes forradalom dicsőséges vívmányainak biztosítása!

Értsük meg egymást.

Ma minden embernek helyén legyen az esze és szive, mert ha most meggondolatlanul cselekszünk és hamis frázisok után megyünk, vesztett ügyünk van!

Ötödször hullott le a fehér hó, mióta szenvedésünk megváltóját várjuk. Végnélküli hosszú rajokban térnek haza a harcterek viharvert hősei. Messzi kopár mezőkön apró fejfák sorakoznak egymás mellé. Itthon sápadt arcok, könnyes szemek, gyászos szomorúságok.

Ha most meg nem értik egymást az emberek, akkor sohasem.

A szabadság gyermeke: a magyar népköztársaság megszületett. Az osztályuralom ledőlt. A magyar népkormány minden erejével odahat, hogy a jogos követelések teljesítve legyenek. Szociális törvényeknek, igazságos birtokpolitikának s rengeteg népjóléti intézkedésnek vetik meg alapjait.

Minden polgárnak hazafias kötelessége a népkormány intézkedéseit tiszteletben tartani, mert ha türelmetlenek és szófogadatlanok vagyunk, akkor az ő munkájukat elrontjuk és békés jövőnket, boldogulásunkat veszélyeztetjük.

Meg kell érteni az idő szavát, különösen most, amikor idegen csapatok szállják meg ezeréves hazánkat, hogy szuronyt szegezzenek mellünknek és kivegyék szánkból a falatot. Vigyázzunk, nehogy mindnyájunkat maga alá temessen a viszálykodás égő gerendája!

A népszabadság diadalkoszorús kapujából azt kiáltják felénk az események:

REND A LELKE MINDENNEK!

Felkérem Gyula város közönségét, legyen méltó a nagy időkhöz, s igyekezzenek a rendet minden körülmények között fenntartani. Testvéries együttérzéssel siessünk egymás segitségére, s ha városunkban rend és nyugalom lesz: ez városunk minden polgárának érdeme lesz!

Kerüljük a lelkiismeretlen cselekedetre vezető alkalmat, s lehetőleg ne nyújtsunk módot arra, hogy cselekményünkkel szemben a hatóság terrort, erőszakot, vagy büntetést legyen kénytelen alkalmazni.

A törvényes igazságszolgáltatásnak megfelelően
FELHÍVOM mindazokat a gyulai polgárokat, kiknél van még katonai fegyver és lőszer, *hogy azt a József-laktanyában, vagy a rendőrségen haladéktalanul szolgáltassák be. Ne veszélyeztessük meggondolatlan lövöldözéssel felebarátaink életét, s ne tegye ki magát senki a törvényes eljárás következményeinek.*

Figyelmeztetek mindenkit, hogy aki nyilvános népgyűlésen, vagy bárhol a népkormány intézkedései ellen izgat, vagy tudatosan rémhireket terjeszt, az hitvány áruló, ki közmegvetést és szigorú büntetést érdemel.

Mindazok neveit, kiket e súlyos napok alatt árdrágításért vagy csalásért feljelentenek, a közönséggel falragaszok útján közölni fogom.

Felhívom a kávések, vendéglősök és italmérők figyelmét arra, hogy a népkormány rendelkezése a szesztilalomra nézve még teljes egészében fennáll. Ennek ellenére naponta sok panasz érkezik be hozzám, amiért is hangsúlyozom, hogy a rendelet ellen vétőket kénytelen leszek a legszigorúbban megbüntetni, s többszöri ismétlődés esetén italmérési engedélyének azonnali bevonása iránt intézkedni. Oly magánházak tulajdonosai ellen, hol üzletszerűen mérnek ki italt, megtorló lépéseket teszek.

A hadból visszatért polgártársakat megnyugtatom, hogy ellátásra szoruló családjaik segélyezését a Nemzeti Tanács tőle telhetően foganatosítani igyekszik. Hazug rágalmaknak senki ne üljön fel. A fáradalmak kipihenése után, vészes forgatagok világából térjen vissza mindenki a boldog munkás életbe.

BÉKÉT HIRDETEK! NEM BÜNTETNI AKAROK! BECSÜLETET ÉS RENDET KÉREK MINDENKITŐL! POLGÁROK, NEMZETŐRÖK TÁMOGASSATOK!

Gyula, 1918. évi november 28-án.

SOMOGYI IMRE sk.,
rendőrfőkapitányi népbiztos

Eredeti, nyomtatott plakát. (Készült Dobay János nyomdájában, Gyulán.)
Békés megye főispánjának ír. 4325/1918.
A felhívás a rend helyreállítására, a polgári forradalom vívmányainak védelmére szólította fel a városi lakosságot. A plakát szövege jól mutatja a forradalmi folyamat megállításának szándékát is. „Az osztályuralom ledőlt." – hirdeti a felhívás, pedig a polgári demokratikus forradalom ezt nem tudta elérni. „Rend a lelke mindennek" jelszóval, a fegyverek beszolgáltatásával, a béke hangsúlyozásával a tömegek további aktivizálódását, a polgári demokratikus forradalomnak a szocialista forradalomba való átcsapását akarták megakadályozni.

21.
Részlet Somogyi Imrének a gyulai március 15-i munkásünnepen elmondott verséből
1919. március 15.

Márciusi szellő, márciusi álom . . .
Új Március járt itt szabadító szárnyon,
Vörös lobogókat lengessen a szellő,
Tündökölve jöjjön új ezeresztendő!
Új Március jöjjön . . . tüzes és ragyogó,
Szenvedő sziveket üdítő, gyógyító,
Szeretetet, békét hirdessen az ének,
Tavaszi illattal pezsdüljön az élet!
Jogot, igazságot minden proletárnak,
Legyen vége most már a rabszolgaságnak!
És ha még valaki
„Régi rendet" akar:
El fog hangzani majd
Egy új „Talpra magyar!"
Csak örömkönnyeknek
Szabad ma hullnia, –
Soha nem kell király!
Vivát Respublika!

1 oldalas nyomtatott röpirat. (Készült Baltha János mezőberényi nyomdájában.)
Békés megyei Levéltár, plakátok gyűjteménye 1918–1919.
Somogyi Imre gyulai újságíróként került a rendőrfőkapitányi népbiztosi székbe. A Tanácsköztársaság idején tagja volt a városi direktóriumnak és a Vörös Zászló című újságot szerkesztette.
Szemelvényesen közölve: Szabó Ferenc – G. Vass István: Békés megye 1918–1919-ben. Válogatott dokumentumok. Bcs., 1968. 64–65.

22.
A megyei direktórium értesíti az alispánt, hogy a hatalmat átvette
1919. március 23.

A gyulai Munkástanács Direktóriumától
Békés vármegye Alispánjának
Gyula

A belügyi népbiztos 7872 számú távirati rendelete alapján a Munkástanács tagjaiból alakított direktórium van hivatva a végrehajtó hatalom átvételére.

A Munkástanács a folyó hó 22-én tartott ülésén a direktórium megválasztása iránt már intézkedett, s megalakította a forradalmi bizottságot, mely hivatva van Békés vármegye törvényhatóságánál a kormánybiztos- főispáni hatáskörbe utalt összes jogokat gyakorolni, azon időpontig, míg e tekintetben a forradalmi kormányzótanács másként nem intézkedik.

. . . . . .

A közrend, közbiztonság s politikai kérdésekre, valamint személyi ügyekre vonatkozó intézkedések tervezetei hozzánk bemutatandók. Az erre vonatkozó kiadmányok bizottságunk két tagja által ellen fognak jegyeztetni.

A Munkástanács ülései céljából a vármegyeháza kistermét igénybe vesszük.

Bizottságunk a főispáni dolgozó szobában fog működni s ott permanenciában marad. Teendőinkben a főispáni titkár s irodai személyzet segédkezik.

Kiadmányaink aláírásával Martos Manó, Kiszel Antal és Somogyi Imre direktóriumi tagok vannak megbízva.

Felhívja a bizottság a törvényhatóság összes alkalmazottait, hogy hivatalos kötelességeik buzgó teljesítésével a közigazgatás zavartalan menetét feltétlen biztosítsák.

Gyula, 1919. március 23.

A Direktórium:
Martos sk. Kiszel sk.

1 oldalas kőnyomatos sokszorosítás.
Gyula város Direktóriumának ir. 4031/1919.
Békés megye székhelye 1950-ig Gyula volt, így a Tanácsköztársaság megyei irányító szerve is itt jött létre. A megye alispánja, aki ekkor még hivatalában maradt, a direktórium megalakulásáról szóló közleményt a községek vezetőinek, a városok polgármestereinek megküldte.

A direktórium a megye politikai vezetőjének a főispánnak a hatáskörét vette át. Minden fontos ügyben a megye hivatali apparátusa csak a direktórium beleegyezésével dönthetett, a hivatalos leveleket annak kijelölt tagja írta alá.

23.
A megyei direktórium saját tagjai közül biztost küldött ki Gyula város polgármesteri hivatala munkájának ellenőrzésére
1919. március 25.

A Munkástanács Direktóriumától

Polgármester Úrnak!
Gyula

A Munkástanács folyó hó 24-én tartott ülésén a Cím s a hozzá tartozó hivatalok ellenőrzésére s ügyek intézésénél a Tanácsköztársaság kormánya által követett irány biztosítása érdekében Perei András elvtársunkat Címhez biztosul kirendelte.

A Munkástanács és a Tanácsköztársaság belügyi népbiztosa 7372 számú rendelete alapján alakított Direktórium rendelkezéseit a kirendelt biztos útján fogja Címhez intézni.

Cím a kirendelt biztos rendelkezéseihez alkalmazkodni köteles.

Gyula, 1919. március 25.

A Munkástanács Direktóriuma:
Somogyi sk. Martos sk.

1 oldalas eredeti tisztázat
Gyula város Direktóriuma ir. 4053/1919.

24.
A Vörös Zászló című lap kiáltványa a román néphez
1919. március 30.

ROMÁN AJKÚ TESTVÉREINKHEZ!
Nem kell hinni a csábítóknak

Korszakos, nagy átalakulások izgalmas óráiban testvéri együttérzéssel fordulunk hozzátok, román ajkú testvéreink. Hónapok óta árulnak el benneteket hatalmi polcra, miniszteri bársonyszékekre és magas rangra áhítozó gonosz politikusok és őrült fantaszták, akik minden szavukkal és minden lépésükkel a román királyi udvart és az elnyomó bojár-uralmat szolgálják.

Testvéreink! Itt a helyetek miköztünk! Az elnyomottak fájdalma nemzetközi fájdalom, amit csak nemzetközi forradalommal lehet orvosolni. Ne higyjetek a csábítóknak, kik szabad életet és boldogságot hirdetnek, de kancsukát és szolgaságot fognak adni. Román ajkú proletártestvérek! Emberi jogokat és boldogságot nem a királyok és a földesurak adnak. Lökjetek félre minden megfizetett uszítót. Az egyenlőség hazájába az út csak a proletárdiktatúrán keresztül vezet.

Minden ipari és kereskedelmi munkásnak, minden dolgozó embernek, minden földműves szegénynek egy táborban van a helyük nemzetiségi különbség nélkül. A csábítóknak pedig pokolban a helyük.

Elvtársak! Minden izgatót fel kell jelenteni a forradalmi bizottságnál.

Vörös Zászló című lap 1919. március 30-i 3. száma

25.
A gyulai forradalmi törvényszék létrehozása
1919. április 2.

Munkástanács directoriuma

Az igazságügyi Népbiztos 26125. számú rendeletével a gyulai forradalmi törvényszéket kinevezte. A törvényszék elnöke SCMIEDT GYULA elvtárs, vádbiztosa Dr. JESZENSZKY NÁNDOR elvtárs, mit is Elnök úrral azzal közlünk, hogy fentnevezett elvtársaknak a forradalmi törvényszék helyisége és segédszemélyzete iránt előterjesztendő kívánságait haladéktalanul teljesítse. Egyben tudomására hozzuk Elnök úrnak, hogy a forradalmi törvényszék jegyzőkönyvvezetőjévé Dr. RÉVÉSZ Mihály törvényszéki jegyző lett kinevezve s így ezen elvtársnak ezen tisztsége teljesítésében gátló egyéb hivatali beosztása mellőzendő.
Gyula, 1919. április 2.

A directorium:
Somogyi sk.

1 oldalas, géppel írt, eredeti tisztázat.
Békés megye Direktóriumának ir. 637/1919.

26.
Vörös zászló beszerzése Gyula város részére
1919. április 5.

4094/1919.

Városgazda!

A városi tanács utasítja, hogy Gyula város részére egy vörös zászlót szerezzen be és azt Erdődi János hajdú altisztnek adja át.
Gyula, 1919. április hó 5-én tartott városi tanácsülésből.

Dr. Schriffert sk.
helyettes polgármester

1 oldalas, géppel írt eredeti tisztázat, Gyula város régi címerét viselő, „Békés vármegye Gyula R. T. város 1902. 1906." szövegű körbélyegzővel.
Gyula város Direktóriumának ir. 5259/1919.

27.
Megalakult a gyulavári munkástanács, amely megválasztotta a községi földbirtokrendező és termelést biztosító bizottságot 1919. április 9.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Gyulaváriban, a község munkástanácsa által, a folyó 1919. év április hó 9-én tartott alakuló közgyűlés alkalmával.

Jelen voltak: Dobra Sándor, Dobra András, M. Szilágyi János, Horváth Sándor, Dekicki István, Dandé Albert, Szilágyi Albert, Hajdú István, Erdődi Mátyás, dr. Hódy János, Nagy Gy. Mátyás, Szilágyi Sándor, Arató András, Szabó Dániel, K. Bakti Mihály, Tóth Károly, Kovács József, Kávási Ferenc, Makrár Sándor, Szilágyi Sándor, Kovács Sándor, Ifj. Z. Nagy Gábor, Ifj. D. Nagy Ferenc, Ifj. Lovász Gábor, Ifj. Dandé Sándor, Török Lajos, Kubicza Ferenc, Maklári Lajos, Fekete Imre, Fekete István és Vertán Emil jegyző, úgy is mint előadó.

. . . . . .

4/1919. M. kgy.

Előadó jegyző előterjeszti, hogy a földbirtokreformmal és a termelés biztosításával kapcsolatos szakkérdések megtárgyalása és a termelés ellenőrzése céljából a forradalmi kormányzó tanács XV. számú rendelete értelmében községi birtokrendező és termelést biztosító bizottság választandó. Kéri a közgyűlést, hogy ezen bizottságot a közönség köréből titkos szavazással megválasztani szíveskedjék.

A kiosztott egyéni szavazó íven leadott szavazatok szerint a helyi termelési bizottság tagjaiul megválasztattak: Arató András, Ifj. Nagy Ferenc és Dobra András gyulavári lakosok, kiknek kötelességök leend Kovács Gáspár szakbiztosnak termelést biztosító kérdésekben leendő támogatása s eljárás minden olyan ügyben, amely e kérdéssel összefüggésben áll.

Kmft.

Kovács Sándor
Hajdú István
hitelesítők

Jegyzette és kiadta:
Vertán Emil sk.
jző

5 oldalas, kézzel írt jegyzőkönyv részletei
MMI. Községi iratok, Gyulavári 5/1919.

28.
A gyulai kötött- és szövőipari munkások jótékony célú kultúrműsort rendeznek
1919. április 10.

Direktóriumnak
Helyben

Az „Első Gyulai Kötött és Szövött Iparárugyár szervezett munkásai és munkásnői" folyó évi április hó 20-án Gyulán jótékonycélú színielőadással egybekötött táncmulatságot rendeznek, saját könyvtáruk, és részben a helybeli Vörös Hadsereg, hadiözvegyek és árvák javára, az „Erkel Ferenc Színkörben" és a „Komló Szálloda" összes helyiségében folyó évi április hó 20-án a színielőadás esti 7 órai kezdettel és előadás után 11 órai kezdettel reggelig tartó táncmulatság, továbbá folyó hó 21-én ugyancsak 7 órai kezdettel a színielőadás megismétlése.

Tisztelettel kérjük a Direktóriumot, szíveskedjék ezen célra tekintve a jótékony célt az Erkel Ferenc színkört két előadás megtartására átengedni és az első előadást követő táncmulatságra a helyhatósági engedélyt megadni.
Gyulán, 1919. április 10.

Elvtársi üdvözlettel:
Horváth Anna sk.
Kozsanek Anna sk.
Kiss Sándor sk.
Steiner Jenő sk.

1 oldalas, kézzel írt, eredeti tisztázat. Gyula város Direktóriumának ir. 4889/1919.

29.
Gyula város Direktóriuma bélyegzőt készíttet
1919. április 12.

Dobay János
Cégnek Gyulán

Ezennel megrendelünk a város számlájára önnél az alább megnevezett 5 drb. körbélyegzőt:
Gyulaváros Direktoriuma
középen két kéz kereszt fogással
Gyula, 1919. ápr. 12.

városi direktórium

1 oldalas, kézzel írt eredeti fogalmazvány
Gyula város Direktóriumának ir. 4900/1919.
A bélyegzőt az 1860-ban alapított Dobay nyomda akkori tulajdonosával készítette el a direktórium.

30.
A gyulai múzeum államosítása és a gyűjtemény elhelyezésének terve
1919. április 12.

Domokos János gyulai lakos múzeumőr kérelme Békésvármegyei múzeumnak Gyula városa proletariátusa tulajdonába és kezelésébe való átvétele, a Kormányzótanács közoktatásügyi népbiztosának rendelete folytán való átadásának kieszközlése, valamint a gyulai vár mellett levő s egy középkori lovagtermet magában foglaló épületbe való áthelyezése, végül múzeumőri állása meghagyása és megerősítése iránt.

Határozat

Az intéző bizottság kimondja, hogy a múzeumot hajlandó átvenni, utasítja a directoriumot, hogy a közoktatási népbiztostól a múzeum átadását a felhozott indokok alapján kérelmezze.

Az elhelyezést illetőleg az ügyet átteszi a mérnöki hivatalnak azzal, hogy a várkert és kastély felhasználásra kiküldött bizottság elé terjessze.

A múzeumőri állást illetőleg az elhelyezés megtörténte után fog intézkedni.

Erről értesíttetik Domokos János múzeumőr, a városi directorium és a városi mérnöki hivatal.

Gyula, 1919. április hó 12-én tartott intéző bizottsági ülésből.

Városi Directorium
Dr. Schriffert sk.
Perei sk.

1 oldalas, géppel írt, eredeti tisztázat.
Gyula város Direktóriumának ir. 5238/1919.
A téma részletes feldolgozása: Szilágyi Miklós: A gyulai vár múzeummá alakításának terve 1919-ben. Békési Élet, 1967. évi 3. szám
Az iratban szereplő beadvány közölve: Szabó–G. Vass: i. m. 90–91.

31.
A direktórium átadja a gyulai úri kaszinót a hadirokkantak érdekképviseleti szervének
1919. április 12.

Miután a Békésmegyei Direktórium a Békésmegyei Casinót (:Úrikaszinót:) a rokkantak szövetségének adta át használatra, – a Városi Direktórium egy bizottság

kiküldését kéri, amely a rokkantszövetség vezetőségének közbejöttével leltárt vegyen fel az ottani ingóságokról.

A Városi Direktórium a bizottság tagjaiul ajánlja Papp Károly, Mihalecz Péter és Szabó János elvtársakat.

Határozat

Az Intéző-bizottság a Városi Direktórium előterjesztését elfogadja.

Erről Papp Károly, Mihalecz Péter, Szabó János és a Békésvármegyei Casino elnöksége értesíttetnek.

Gyulán, az 1919. évi április hó 12-én tartott Intézőbizottsági ülésből.

A Városi Direktórium:
Dr. Schriffert sk.
Perei sk.

1 oldalas, géppel írt kiadmány indigós másodpéldánya, szignós aláírásokkal.
Gyula város Direktóriumának ir. 4982/1919.
Az egykori úri kaszinó ma a Harisnyagyár Jókai Mór Művelődési Otthona

32.
Javaslat a Húsipari Munkások Termelőszövetkezetének megalakítására
1919. április 16.

A Gyulai városi direktóriumnak
H

A Gyulai húsipari munkások szakszervezete e hó 16-án megtartott értekezletén a következő megállapodást hozták, amihez kérik a városi direktórium hozzájárulását és egyben szíves támogatását, valamint alkalmat adni arra, hogy erről személyesen is tárgyalhassanak.

Húsipari munkások termelőszövetkezetének felállítása. Kérjük ehhez való szíves pártfogásukat és anyagi támogatásukat.
Gyula, 1919. április 16.

Magyarországi Húsipari Munkások
Gyulai Szakcsoportja
Enyedi Lajos
helyettes elnök

Gyepes János
jegyző

1 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Gyula város Direktóriumának ir. 5131/1919.

1922—1944

33.
A gyulai bőripari munkások bérkövetelése
1922. (március 16.)

Tisztelt munkaadó urak!

A gyulai cipész és csizmadia munkások és munkásnők azzal a kéréssel járulnak a tisztelt munkaadó urakhoz, hogy az 1921. évi október havában kötött kollektiv szerződést újból megkössük és az akkori fizetett árszabályunkra 25% béremelést kérünk.

Tudatjuk a munkaadó urakat, hogy ha kéréseinket elutasítják, úgy kénytelenek leszünk a munkánkat abbahagyni, mert elég sajnos az élelmiszer ára már 50%-nál magasabb, addig a munkabér nem hogy magasabb, hanem még alacsonyabb lett, ezt az igen tisztelt munkaadó urak nem veszik észre.

Ezért kérnénk az iparhatóságot, hogy közöttünk és a munkaadó urak között a tárgyalást négy napon belül megindítani sziveskedjék.

Kiváló tisztelettel a Gyulai Bőripari munkások
és munkásnők Vezetősége
Müller Antal elnök
VI. ker. Hosszú út 31. sz.

1 oldalas, kézzel írt tisztázat, dátum nélkül
Gyulai Általános Ipartestület ir. 259/1922.

34.
Polgármesteri jelentés az aratási munkákból kihagyott agrárproletárok nyomoráról
1922. július 19.

Gyula r.t. város polgármesterétől

Méltóságos Főispán Úr!

Amint azt már Méltóságodnak bátor voltam szóbelileg is jelenteni, 33.000 kat. hold kiterjedésű határral biró városom területén a folyó évben a gazdák a hivatásos mezőgazdasági munkásokkal egyetlenegy esetben *sem kötöttek aratási szerződést. A város területén nagybirtok egyáltalán nincs s igy az egész 33.000 kat. hold terület kisgazdák kezén van. – Ezek az idei aratáson arató gépekkel, vagy családtagjaikkal arattatnak, aminek szomorú következménye, hogy a városom területén jelenté-*

keny számmal élő mezőgazdasági munkások aratáshoz és becsületes munkájuk után aratórészhez jutni képesek nem voltak. – Tudvalevő ugyanis, hogy mezőgazdasági munkásaink arató munkájukkal szokták ősidőktől fogva megszerezni a maguk és családjuk számára szükséges téli kenyérre valót, – fájdalom azonban ettől a gazdák érthetetlen tartózkodása az idén elütötte őket. – Azon kevés gazdaságban, ahol mégis egy-két aratómunkást alkalmaztak, azokat is készpénzzel *s nem terménynyel fizették.*

. . . . . .

Hogy ez így van s hogy mily nyomornak nézünk elébe, legjobban mutatja az a kétségbeejtő tapasztalat, hogy munkásaink már most, nyár derekán és aratás idején koplalnak *és nélkülöznek, mert a magas kenyéráraknak megfelelő keresethez jutni nem tudnak. – De hiszen az élet szempontjából nemcsak kenyérre, de fára, zsírra, főzelék félékre is szükségük van, amelyek beszerezhetésére gondolni sem merészkednek.*

Felelősségem tudatában a legaggodalomteljesebb komolysággal jelentem Méltóságodnak, hogy az ellátatlanoknak kenyérgondja igen súlyos. – *Az a tény, hogy a máskor ez időtájban viszonylagos bőséget élvezett földmunkás a gabonaföldeken álló búzakereszteket ma csak távolról nézi, de attól az ő keze munkája távol tartatott s azok hozamából ő nem részesül, – továbbá a gyorsan közeledő tél gondja kifejezhetetlen elkeseredést szült a lelkekben.*

. . . . . .

Gondjukat, kétségbeesésüket elpanaszolják. – Voltak előttem háborút végig küzdött, a szenvedésektől megedzett emberek, – s voltak öreg, idős emberek. – Sohasem láttam még alföldi magyar ember szemében könnyeket, de ezek panaszait és aggodalmait könnyek kísérték. *Ahánnyal beszéltem, mindegyik komoly méltósággal adta elő aggodalmait és a nélkülözését, amelynek most családjával együtt részese. Ámde a kétségbeesett emberek panasza is olyan, hogy beszéd közben dagad, nő, árad s áradása aztán felkavarja a lelke mélyén levő, és a forradalom óta lerakódott iszapot.*

. . . . . .

Ma már naponta hallom a következő kijelentéseket: „ha önhibánkon kívül, illetőleg a gazdák fukarsága folytán nem tudtunk aratáshoz és így aratórészhez jutni, ha kenyérre valónk nincs, gondoskodjék a kormány, hogy mi is az ellátatlanok katasterébe vétessünk fel s megkapjuk a minket megillető kedvezményes árú lisztet, mert 60 koronát egy kgr. kenyérért fizetni nem tudunk. Mi kérünk s azt kérjük, hogy most biztosítsák a nekünk szükséges búzamennyiséget, amíg az meg van s amíg a láncosok össze nem vásárolják innen, mert ha egyszer elviszik, sohase látjuk többet. Gondoskodjék a kormányzat, hogy a liszt itt legyen raktározva, ne idegen helyről küldjék, mert annak következménye, hogy sokszor 8–10 napig nincs egy falat kenyér a városon. Törvényes eszközökkel akarjuk biztosítani az ellátásunkat (:és ezt könnyező szemekkel mondták:), nem akarunk törvénytelen dolgot elköve-

ni, de ha még sem lesz kenyerünk oda megyünk, ahol van és ha szép szóval nem akarnak adni, ha szembeállnak velünk, akkor ne csodálkozzanak az urak, hogy elvesszük erővel, vagy ha gyilkosság történik. *Mert az éhes gyomor mindenre képes. – Én, meg a feleségem egy-két napig koplalok, de ha a gyermekek sírnak s kenyeret kérnek tőlem, annak nem mondhatom, hogy nincs."*

Méltóságos Uram! Ezt nem egy ember mondta és ahánytól hallottam, szószerint egyformán mondta. – Ez tömeghangulat! *Politikai forrongást el lehet nyomni, de éhségmozgalmat nem.*

Kérem Méltóságodat, kegyeskedjék ezen már nem symptomákat, hanem kifejezett tényeket illetékes helyen annak súlya szerinti *nyomatékkal előterjeszteni s odahatni, hogy* bárminő áldozatok árán *a szükséges lisztmennyiség rendelkezésre álljon, mert egy újabb tömegmozgalom* sokkal többe s nagyobb értékek vesztébe fog kerülni, mint a kenyérkérdés helyes megoldása.

Gyula, 1922. évi július hó 19-én.

Dr. Lovich sk.
polgármester

3 oldalas, géppel írt eredeti tisztázat
Békés megye főispánjának ir. MMI. 805/1922.
(A kiemelések az eredetiből átvéve)

35.
A szociáldemokraták népgyűlését a rendőrség nem engedélyezi, mert a „közrendet és köznyugalmat veszélyeztetné"
1922. október 2.

M. kir. államrendőrség gyulai kapitánysága

Pettner András és társai gyulai lakosok bejelentik, hogy folyó hó 8-án de. 10 órakor a Népkerti pavillonban:

1. a socialdemokrata párt működésének megkezdése,

2. A párt szervezése és megválasztása.

3. A politikai helyzet ismertetése, – promrammal nyilvános népgyűlést óhajtanak tartani.

Véghatározat

A bejelentést tudomásul nem veszem a nyilvános népgyűlés engedélyezése iránti kérelmet a 11004/1921. M.E. számú rendelet 3. §-a alapján elutasítom.

Indoklás

A fenti nyilvános népgyűlés engedélyezése iránt beadott kérelmet azért kellett elutasítani, mert a jelenlegi helyi viszonyok lelkiismeretes mérlegelése mellett nyil-

vános népgyűlés engedélyezése a közrendet és köznyugalmat veszélyeztetné a közbiztonság szempontjából aggályos volna.

Erről: Pettner András gyulai lakost s általa kérelmező társait azzal értesítem, hogy ezen végbatározatom ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt a m.kir. államrendőrség szegedi kerületi főkapitányságához címzett s hivatalomnál benyújtandó fellebezésnek van helye.

Gyula, 1922. október hó 2-án.

Tanczik sk.
m.kir. államrendőrségi tanácsos,
kapitányság vezetője

1 oldalas, géppel írt eredeti kiadmány
Békés megye főispánjának ir. MMI. 1120/1922.

36.
A nyomorgó gyulai asszonyok lisztet követelnek a város polgármesterétől
1922. november 2.

Méltóságos Főispán Úr!

1281/1922. főisp. számú rendeletére jelentem, hogy ma délelőtt egy oly nagy csapat asszony szállotta meg hivatalos helyiségemet, hogy abba mindannyian bele sem fértek. Mind olyanok voltak, akik a hatóságilag ellátandók névjegyzékéből a közélelmezési Miniszter Úr kiküldötte által törölve lettek. Lisztet követeltek.

Én előadtam nekik, hogy a hatósági lisztből nem részesíthetem őket egyrészt azért, mert abból töröltettek, másrészt azért sem, mert hatósági liszt csak annyi áll rendelkezésre, amennyi a névjegyzékben meghagyottak számára a 6 kg-os fejquótával számítva utalványozva lett.

Ezen előadásomat azonban megérteni nem akarták. Zajongtak, fenyegetőztek, a gazdák kamaráinak kifosztását helyezték kilátásba, amelyért én a legszigorúbb rendreutasításban részesítettem őket, s végül is azt mondták, hogy a pékek és a gazdák felvilágosították őket, hogy nekem igenis áll rendelkezésemre kellő lisztmennyiség, csak nem akarok adni. Felhívásomra azonban ezen izgató személyeket megnevezni nem akarták.

Hosszú volna szóról-szóra mindent jelenteni, amit hivatalos helyiségemben majdnem egy óra hosszan át mondottak, de aki a forradalom kitörése előtt közhivatalt töltött be és közélelmezési teendőket látott el, az ismeri e kijelentéseket.

Ezután egyik azt indítványozta, hogy menjenek fel a miniszter Úrhoz, a másik,

hogy menjenek Méltóságodhoz, sőt azt követelték tőlem, hogy adjak „írást", hogy a megyeházi kapus őket a megyeházára beengedje, s hogy Méltóságod őket fogadja.

Ebből már megitélheti Méltóságod, hogy az elkeseredés mily magas fokra hágott. Minden csendesítési kisérletem hiábavalónak bizonyult. Ekkor egyikük kiadta a jelszót, hogy a „Főispán Úrhoz kell menni, aki muszáj, hogy maga elé engedjen bennünket, mert amikor megválasztották, azt ígérte hogy mindenkinek meg lesz a kenyere."

Kijelentem Méltóságodnak, miszerint szemen szedett valótlanság, hogy én azt mondottam volna, hogy liszttel Méltóságod rendelkezik. Ennek különben legfényesebb bizonyítéka, hogy Méltóságod rendeletének vétele után egy asszony kijelentette előttem, hogy ezt ő mondta Méltóságodnak, – „de hát az ember elkeseredésében sokat mond".

Éppen ezért méltatlanul részesültem Méltóságod részéről megróvásban, amelyre igazán nem szolgáltam rá.

Az, hogy az inségakció céljaira egyedül Gyula városa nem szavazott meg semmit, annak szent meggyőződésem szerint nem én vagyok az oka, hanem a képviselőtestület, amely a törvény szavaival élve: „oly eljárást követ, amely az állam érdekeit és a község jólétét veszélyezteti" s ezért az 1886. évi XXII. tc. 61. §-ában elrendelt eljárásnak volna ellenében helye.
Gyula, 1922. november hó 2-án.

Dr. Lovich sk.
polgármester

2 oldalas, géppel írt tisztázat.
Békés megye főispánjának ir. ált. ir. 1289/1922.

37.
Szabó András lécgyári munkás segélykérelme
1923. február 8.

Méltóságos Főispán Úr!

Alolírott mély alázattal kérem méltóságodat, hogy engem a Horthy Miklós kormányzó úr Ő Főméltóságáról nevezett segélyben részesíteni méltóztassék.

Én szegény léc gyári munkás vagyok hét kis gyermekem van, most lesz a nyolcadik, egy kis leányom most súlyos beteg, bár éjjel nappal dolgozom, nem iszom és nem dohányzom, családomat mégsem vagyok képes a szükséges ruházattal, élelemmel és fűtőanyaggal ellátni, úgy hogy ártatlan kisgyermekeim éhségtől és hidegtől gyötörve iskolába nem képesek járni, ezért lett beteg öt éves kisleányom is,

kinek mellhártya gyulladása és vesebaja van, akit a gyógykezelő orvos által előírt étkezésben nem tudok részesíteni, s éppen ezért félő, hogy betegsége halálos kimenetelű lesz.

Ismételten kérem tehát méltóságodat, hogy engem a fenti segélyben részesíteni méltóztassék.

Gyula, 1923. II/8.

Szabó András alázatos szolgája
Máriafalva
Gróf Almássy Kálmánné tér 8. szám

1 oldalas, kézzel írt beadvány.
Békés megye főispánjának ir. 167/1923.
A főispán 5000 koronát és 15 kg lisztet utaltatott ki a kérelmezőnek. A készpénz a korona inflációja miatt nem jelentett nagy segítséget.

38.
A gyulai famunkások sztrájkja
1924. május 6.

A m. kir. állami rendőrség gyulai kapitánysága

A Magyarországi Famunkások Országos Szövetségének gyulai csoportja képviseletében ifj. Pécsi Lajos gyulai lakos bejelentése arról, hogy a famunkásság 1924. évi május hó 6. napjával részleges munkabeszüntetést kezdeményezett.

Véghatározat

A bejelentés tudomásulvétele mellett felszólítom úgy a bérharcba lépett munkások képviselőjét, valamint a munkaadók érdekképviseletét arra, hogy a bérviszály minél előbbi és minél zavartalanabb levezethetése érdekében a 6405/1923. M.E.r. 1. §-a értelmében a ker. iparfelügyelő elnöklete alatti egyeztető tárgyalások felvétele céljából a szükséges lépéseket tegyék meg s annak eredményét hatóságommal a legrövidebb idő alatt közölni szíveskedjék.

Egyidejűleg pedig e helyen figyelmeztetem a munkásságot arra, hogy mindennemű csoportosulás, felvonulástól óvakodjanak s a munka szabadsága érdekében a dolgozó szaktársaik rábeszélésétől vagy terrorizálásától tartózkodjanak, mert ily jelenségeket a rendelkezésre álló eszközök teljes súlyának alkalmazásával fogom megszüntetni.

A munkabeszüntetés tartalma alatt semminemű gyűlést nem engedélyezek, éppen így sztrájktanya létesítését is eltiltom.

Miről ifj. Pécsi Lajost, mint a munkásság képviselőjét, és a munkaadók szakosz-

tályát az ipartestület útján e végbatározat kiadása mellett értesíteni rendelem tudomásul vétel és alkalmazkodás végett.
Gyula, 1924. évi május hó 6-án.

rendőrkapitányság vezetője:
Tanczik sk.
m.kir. rendőrfőtanácsos

1 oldalas, géppel írt kiadvány indigós másodlata
Gyulai Általános Ipartestület ir. 141/1924.
A végbatározatban hivatkozott miniszterelnöki rendelet értelmében a sztrájkok ügyében illetékes ipari békéltetést az iparfelügyelő elnöklete alatt megalakított bizottság végezte. Tagjai a munkaadókat képviselő ipartestület és a munkások képviselőiből kerültek ki.
Az iparfelügyelő a megyei apparátus mellett működő, a kereskedelmi miniszternek alárendelt államhivatalnok. Állását az 1893. évi XXVIII. tc. értelmében szervezték meg.

39.
A Reisner gyufagyár munkásainak sztrájkja magasabb órabérért
1924. május 26.

A gyulai általános ipartestület békéltető bizottsága

Jegyzőkönyv

Felvétetett Gyulán 1924. évi május hó 26. napján a gyulai ipartestület békéltető bizottságánál.

Megjelenik Fáry István iparfelügyelővel Zombori Gizella s előadja:

hogy a művezető útján bérjavítást kérnek, mivel az megtagadtatott, a munkát beszüntették.

Reisner Arthur munkaadó kijelenteti, hogy mivel ő vegyészeti ipar budapesti cég irányadó árainál, mivel budapesti hason munkásnőknek 1818 K. órabért fizetnek, míg ő tizennégy nap óta női munkásainak 2000 K. órabért is fizet, nincs azon helyzetben, hogy munkát beszüntető női munkásainak bérjavítást adjon.

– – – – – – – – – – –

A gyulai ipartestület békéltető bizottsága a túloldalon előadott panaszt az 1884. évi XVII. tc. 176. §-a alapján 1924. év május hó 26. napján tárgyalás alá vévén, következő határozatot hozta:

Gyártulajdonos kijelenti, hogy a mai gazdasági viszonyok között magasabb órabért nem fizethet.

Megjelent munkásnők, mivel munkástársaik részéről megbízatásuk nincsen a munka felvételét – elvileg bár hajlandók – nem biztosíthatják, így a bizottságnak nem volt módjában egyezséget elérni.

kmf.

munkások részéről:
Zombori Gizella sk.
Steigerwald Katalin sk.

munkaadók részéről:
Silberstein Izidor sk.
Reisner Artur sk.
Steigerwald sk.
Schriffert Márton sk.
ifj. Sal István sk.

Sal József sk.
elnök

Fáry István sk.
ker. iparfelügyelő

Olvashatatlan aláírás sk.
jegyző

2 oldalas, kézzel kitöltött formanyomtatvány. Gyulai Általános Ipartestület ir. 176/1924.

40.
A főjegyző munkaalkalmat kér a főispántól az aratási munkákból kihagyott gyulavári földmunkásoknak
1926. június 15.

Kormánybiztos Főispán Úr!
Gyula

A gyulavári aratási munkák biztosítása tárgyában 306/926. főisp. szám alatt kelt rendeletre jelentem, hogy az uradalom és az arató munkások között az aratási munkabéreket illetőleg közeledés nem történt s így, figyelemmel arra, hogy az uradalom Sarkadról szerződtetett 51 pár arató munkást, a gyulavári munkások aratási munka nélkül maradtak.

A nyári aratási munkák s ezzel a családok létfenntartásához szükséges kereset biztosítása nem csak szociális vonatkozású kérdés, de rendkivüli szerepet játszanak a lelkek nyugalmának megteremtése s biztosítása terén is, amely különös súllyal és jelentőséggel bir ma, amikor a falu mezőgazdasági munkásainak rossz irányban megszervezése s félrevezetése a cél.

Ezt ellensúlyozandó, igen kérem Méltóságodat mint Kormánybiztost, hogy az Alsó Fehér Körösi Ármentesítő Társulat által különböző vízművek létesítésére és emelésére kért 9 milliárdos kölcsön sürgős folyósítása tekintetében a magas Kormánynál közrehatni méltóztassék.

A kölcsön folyósítását követőleg megindítandó kubik stb. munkáknál 200 gyulavári munkás elhelyezésére Trauttvein Gyula társulati főmérnök úrtól határozott igéretet nyertem. E helyütt azon tiszteletteljes kérést terjesztem elő, hogy figyelemmel arra, miszerint ezen munkálatok a legnagyobb valószínűség szerint a legnagyobb keresetet biztosító aratási stb. munkák idejére esnek, ezen kubik stb. munkáknak jobb díjazása tekintetében a társulatnál interveniálni méltóztassék.

Végül alázatos kérésem az, hogy azon esetben, ha Méltóságod befolyása s intézkedése révén valahol bizonyos munkaalkalom kínálkoznék, ezen munkánál a község szorgalmas munkás népét munkához juttatni méltóztassék.

A községben előre láthatólag mintegy 150–200 munkás marad aratási munka nélkül.

Kelt Gyulavári, 1926. június hó 15-én.

Vertán Emil sk.
főjegyző

2 oldalas, kézzel írt eredeti tisztázat
Békés megye főispánjának ir. MMI. 531/1926.

41.
A Gyulán működő munkásszervezetek felmérése a „nemzeti" szellemű munkásmozgalom megindításához
1927. június 25.

M. kir. állami rendőrség gyulai kapitánysága
Tárgy: Nemzeti szellemű munkásmozgalom megindítása

Méltóságos
FŐISPÁN ÚR!

Tisztelettel jelentem, hogy hatósági területemen a Gyulai Kötött és Szövött áru gyárban, a Reisner féle gyufagyárban, az első Gyulai Gőzmalom R.T.-ban, a Gyulai Képkeret léc gyárban, Sall József bútorgyárában vannak nagyobb számmal ipari munkások. A városban lakik ezeken kívül mintegy 400 föld és mezőgazdasági munkás, 1000 munkahelyét állandóan változtató építő ipari munkás és 200 oly kis exiztencia, kikre a különféle munkásmozgalmaknál és szervezkedéseknél figyelemmel kell lenni.

2.) Hatósági területemen a következő munkás szervezetek működnek:

a. Az Építő Ipari Munkások Orsz. Szövetsége Gyulai Csoportja
b. A Famunkások Orsz. Szövetsége Gyulai Csoportja
c. A Vas és Fémmunkások Orsz. Egyesülete Gyulai Csoportja
d. A Bőripari Munkások Orsz. Egyesületének Gyulai Csoportja
e. A Textil Ipari Munkások Orsz. Szövetségének Gyulai Csop.
f. A Szabó Ipari – " – –"– –"– –"– Csop.
g. A Gyulai Ipari Munkások Otthona mint Egyesület
h. A Kath. Földmunkások Egyesülete és végül ide sorozható még
i. A Földmunkások Vállalkozói Szövetsége is.

3.) A szociáldemokrata pártban illetve a szakszervezetekben tömörített munkások hangulatára nézve az a megfigyelésem és tapasztalatom, hogy mert ezeknek 90%-a már évek hosszú sora óta tagjai a különböző szervezeteknek s mert a szervezeten belül őket különböző kedvezmények és jogok illetik, erős szociális érzelműek és szívósan ragaszkodnak ahhoz, hogy a szervezeten belül a központi vezetőségek irányítását vakon követik, magukat a központi vezetőség akaratának alárendelve dolgozzanak és éljenek.

Gyula, 1927. június hó 25.

A kapitányság vezetője:
Tanczik sk.
m.kir. rendőrfőtanácsos

4 oldalas, géppel írt tisztázat részlete.
Békés megye főispánjának ir. 69/1927. res. szám
Az ellenforradalmi rendszer többször tett kísérletet a baloldali munkásmozgalom ellensúlyozására, az ún. „nemzeti szellemű" munkásmozgalom létrehozására. A dokumentumban a szervezési lehetőségek felméréséhez ad tájékoztatást a város rendőrkapitánya a főispánnak a Gyulán működő munkásszervezetekről.

42.
Részlet a főispáni hivatal által készített, a munkanélküliek számát közlő kimutatásból 1930.

BÉKÉS VÁRMEGYE FŐISPÁNJA

Kimutatás
Békésvármegye területén levő munkanélküliek számáról
(1930)

Község, város megnevezése	Munkanélküli földmunkás	Aratási munka nélkül		
		férfi	nő	össz.
Gyula megyei város	300	300	100	400
Békéscsaba megyei város	150	200	–	200
Gyulavári község	–	–	–	–
Doboz	–	–	–	–
Kétegyháza	–	–	–	–
Újkígyós	–	–	–	–
Dobozmegyer	–	–	–	–

1 oldalas, írógéppel kitöltött táblázat Békés megye főispánjának ir. ált. ir. 624/1930.

43.
A Békés megyei Vitézi Szék jelentése a munkásság helyzetéről
1930. május 8.

BÉKÉSVÁRMEGYE VITÉZI SZÉKE

NEMZETVÉDELMI HELYZETJELENTÉS
1930. évi április hóról

V. Munkásság

A gyulai munkanélküli földmunkások és kőművesek április hó 10. és 11-én felvonultak a gyulai városháza elé és küldöttséget menesztettek a polgármesterhez és a város főjegyzőjéhez, hogy munkaalkalmat kérjenek. A tüntetés a legnagyobb rendben és csendben folyt le, s semmiféle rendzavarás nem történt. A küldöttség hangoztatta, hogy ha nem kapnak munkát, úgy külföldre vándorolnak és kérték a város vezetőségét, hogy járjon közbe, a kivándorlás lehetővé tételénél.

A gazdasági munkások helyzete a tavaszi munkálatok megindulásával valamelyest javult, azonban helyzetük még most is nagyon súlyos és komoly, mert rendkívül sokan vannak még mindig munka nélkül. Éppen ezért a munkások körében vármegyeszerte nagy a mozgolódás és elkeseredés.

– – – – – – – –

Gyula, 1930. évi május hó 8-án.

vitéz Harkay fea. sk.
székkapitány h.

2 oldalas, eredeti kiadmány indigós másodlata.
Békés megye főispánjának ir. ált. ir. 352/1930.
A Horthy-rendszer által életrehívott félkatonai, fasiszta szervezet rendszeres, ún. nemzetvédelmi helyzetjelentésekben számolt be havonként a főispánnak. A jelentés egyik állandó fejezete volt a munkásság helyzetéről, megmozdulásairól közölt adatgyűjtés.

44.
A gyulai építőipari munkások küldöttsége munkaalkalom teremtését követelte a város polgármesterétől
1930. június 13.

Jegyzőkönyv

Készült Gyulán, Gyula város polgármesterének hivatalos helyiségében 1930. év június hó 13-án.

Jelen vannak az alulírottak.

Megjelent Gyula város polgármesterénél Klavács Antal kőműves segéd Pósteleki

u. 2. sz. a., Blaskovics Péter Zöldág u. 33. sz. a. kőműves segéd és Ludvig Mátyás kőműves segéd Szöllös u. 15. sz. a. lakosok és előadják a következőket:

A gyulai építőmunkások megbizásából jelentek meg, hogy a munkanélküliség által teremtett és már-már elviselhetetlen helyzetükre a hatóságok figyelmét ismételten felhivják. 1929 október havában volt Gyulán az a munkaalkalom, nevezetesen a gyulai polgári fiúiskola építése, ahol az építőmunkások keresbettek. Azóta az építőmunkásoknak semmi keresetük nincs. A polgármesternek az állami munkaközvetítő hivatalhoz dr. Terstyánszky miniszteri osztálytanácsos utján (Belügyminisztérium) a franciaországi munkavállalás érdekében tett ügyére vonatkozóan előadják, hogy Gyuláról mintegy 200 építőmunkás, ács és kőműves volna hajlandó időszaki munkára Franciaországba kimenni. A vidéken munkakeresés céljából tett út, teljesen eredménytelen maradt. Itt helyben építési munka jóformán nincsen. Javitási munkáknál a munkásoknak teljesen lényegtelen %-a nyerhet alkalmazást.

A javitási munkálatoknál nyomasztó helyzetük miatt kénytelenek szóvátenni a gyulai áll. ipartestület által a f. év tavaszán életbeléptetett u.n. kontár-ellenőrzés rendszert, amely az építőmunkásokra szerfelett sérelmes. Ha ugyanis építkezésnél, illetőleg javításnál iparos segéd a háztulajdonos megbizásából bármily csekély jelentőségű munkát elvégez, az ipartestület kontárbiztosa a kihágási eljárást az illető segéd ellen megindittatja s a kihágási biróság a segédet pénzbirsággal sújtja. A mai gazdasági helyzetben az ipartörvényen alapuló ezen szerfelett szigorú intézkedéstől a munkások és családtagjaik fontos egzisztenciális érdekei miatt eltekinteni kérnek, mert a munkanélküliség enyhitésének egyik módját abban is látnák, ha az arra alkalmas és vállalkozó iparossegédeknek ilyen munkáik a büntetéstől mentesek volnának.

Ennél a kérdésnél nyomasztó helyzetük arra kényszeriti őket, hogy szóvá tegyék a kőműves mestereknek az inas munka körül követett és rájuk nézve sérelmes eljárását. Ma ugyanis a kőműves mestereknek egy része üzletkörét meghaladó nagy számban alkalmaz kőműves inasokat, akiknek munkájával végezteti el az általa vállalt munkát. Ez a rendszer a segédekre annyiban sérelmes, hogy ezáltal a segédek kevesebb munkát kapnak, de sérelmes azért is, mert az építő munkások számát a kivánt mértéken felül szaporitja.

Közvetlen tapasztalatok szerint az építőmunkások között igen soknak a családja olyan nyomorban van, hogy segitségre szorul.

A kilátásba helyezett áll. kórházi épitkezésnél nézetünk szerint 30-40 építőmunkás nyer majd alkalmazást, de csak rövid ideig.

Ismétlik, hogy az összes gyulai munkanélküli építő munkások megbizásából terjesztették elő kérelmüket, előadják, hogy a munkásságot mindég türelemre intik, szélsőséges elemek befolyásától óvják, de minthogy más kivezető utat nem találnak, kénytelenek a hatósághoz fordulni és kérik, hogy a fent előadottak megvizsgálás és orvoslás tárgyává tétessenek, különösen a nyomorban levő családok segélyezésére kérnek intézkedést.

Felolvasás és helybenhagyás után aláíratott.
Kmft.

Dr. Varga sk.
polgármester
Olvashatatlan aláírás sk.
jegyzőkönyvvezető

Klavács Antal sk.
Blaskovics Péter sk.
Ludvig Mátyás sk.

2 oldalas, géppel írt jegyzőkönyv
Gyula város polgármesterének ir. 74/1930.
Az építőmunkások az 1929-ben kirobbant gazdasági világválság okozta visszaesés következtében maradtak munka nélkül. Amint a vitézi szék jelentése és a fenti dokumentum is mutatja, külföldön is hajlandók lettek volna munkát vállalni, hogy megélhetésüket biztosítsák.

45.
Az 1930. szeptember 1-i munkanélküli tüntetés Gyulán

A SZEPTEMBER ELSEJÉRE BEJELENTETT MUNKANÉLKÜLI TÜNTETÉS SOK HELYEN ÖSSZEÜTKÖZÉSRE VEZETETT A RENDŐRSÉG ÉS A TÜNTETŐK KÖZÖTT

Budapesten fosztogatások is történtek és egy halottja van a zavargásnak – Vidéken kisebb összeütközések voltak.

(A Békésmegyei Hírlap munkatársától.) A gyulai munkásság itt is megrendezte a munkanélküliség elleni tüntető felvonulást. Már a kora reggeli órákban mozgalmas képet nyújtottak a város utcái. A gyulai gyárakban, bár megjelentek a munkások, azzal küldték el őket, hogy nem fűtötték be a gépeket, arra a pár órára nem érdemes foglalkoztatni. A munkások erre az utcákon maradtak és fel és alá sétáltak. Kerékpáros rendőrök cirkáltak az utcákon s a kisebbfajta csoportosulásokat széjjel oszlatták.

Az első nagyobb, mintegy kétszáz főnyi tömeg a városháza elől indult el a Petőfi-utcán és a báró Wenckheim Béla-utcán keresztül és a Wiszt vendéglőbe igyekezett. A tömeg a Polgári körig jutott el, ott szembe találták magukat Pávó rendőrfelügyelő vezetése alatt a karhatalommal. A rendőrfelügyelő oszlásra szólította fel a tömeget.

– Bocsássák szabadon Szilágyi munkástársunkat, akkor széjjel oszlunk – kiáltották a munkások.

Pávó: Szilágyinak nem történik semmi baja, garantálom, menjenek szépen haza, mert különben erélyesebb eszközöket leszek kénytelen használni. A tömeg nem mozdult.

A következő pillanatban autóbuszon mintegy húsz rendőr érkezett a Polgári kör

elé és ugyancsak kocsin odaérkezett dr. Köves Ede rendőrkapitány, a gyulai kapitányság helyettes vezetője. Köves kapitány újból oszlásra szólította fel a tömeget, mire azok visszafordultak és a Wenckheim Béla utcán a Komló felé igyekeztek.

Köves rendőrkapitány erre attakot vezényelt és a rendőrök kivont karddal verték a tömeget. A rendőrök a Petőfi utcán és a kis vasúti hídon keresztül a Kossuth térre kergették a tömeget, ahol azután szétoszlatták. Féltizenkettő tájban egy század géppuskával felszerelt rohamsisakos katonaság vonult végig a városon a Vármegyeház és a Városház utcán, majd a Petőfi utcában táborozott le.

A rendőrség a nagytrafik előtt áll készenlétben. E percben tizenkét óra van, a munkástömegek tovább sétálnak az utcán, csoportosulás nincs és a rendőrségnek sincs alkalma beavatkozásra.

Három sebesülés történt Gyulán?

Félegy tájban még mindig nagy tömegek járkáltak az utcákon, háromnegyed egykor azonban már elnéptelenedett úgy a Városház-utca, mint a Wenckheim Béla utca. Ugyanekkor a katonaság is visszavonult a laktanyába. A rendőrség továbbra is készenlétben maradt.

Kérdést intéztünk Köves Ede rendőrkapitányhoz, a kapitányság helyettes vezetőjéhez, aki kijelentette, hogy

továbbra is, akár a legerélyesebb eszközök árán, meg fogja óvni a város nyugalmát. Úgy értesültünk, hogy az attak alkalmával három munkás könnyebben megsebesült.

Közelebbi adatok azonban nincsenek, miután a munkások hazamentek és orvosnál nem jelentkeztek.

A rendőrség a tüntetés alkalmával őrizetbe vette Szilágyi János munkást, aki arra a felszólításra, hogy menjenek haza, azt válaszolta, hogy csak próbálják szétoszlatni a tömeget.

Szilágyin kívül még két munkást vettek őrizetbe, akik nem akartak engedelmeskedni a rendőrség felszólításának. Mindhárom őrizetbe vett munkást kihallgatásuk után elbocsájtják.

Békésmegyei Hírlap (Gyula), 1930. szeptember 2.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt által meghirdetett 1930. szeptember 1-i munkanélküli tüntetést Budapesthez hasonlóan Gyula munkásai is megrendezték. Amint a korabeli napilap tudósítása beszámol az eseményekről, látható, csak a rendőrkardok tudták szétoszlatni a letartóztatott társaik szabadon bocsájtását követelő munkástömeget. Az újság szeptember 3-i számában közölt cikk szerint a tüntetés este nyolc órakor ért véget. A felvonulás során végül három munkást tartóztatott le a rendőrség, akiket aznap szabadon is bocsájtottak, kihallgatásuk után. Ellenük kihágás címén indítottak eljárást.

A rendőrség akciójára és a tüntetésre a mai Béke sugárút–Hétvezér u.–Április 4. tér–Megyeház utca területén került sor. (Br. Wenckheim Béla u. ma Béke sugárút, a Polgári Kör a Béke sugárút és a Jókai utca sarkán álló épületben működött. Az OTP társasházak építésekor lebontották. A Petőfi u. ma Hétvezér u., a kisvasúti híd a Béke sugárút végén levő híd, a Kossuth tér a mai Április 4. tér és az Eszperantó tér, a Vármegyeház utca a mai Megyeház utcával azonos.)

46.
A gyulai építőmunkások gyalog is felmennének Budapestre, hogy a minisztertől segítséget kapjanak nyomoruk enyhítéséhez
1930. október 19.

A m. kir. áll. rendőrség gyulai kapitánysága

Tárgy: A magyarországi építőipari munkások országos szövetsége gyulai helyi csoportjának negyedévi közgyűlése

M. kir. Rendőrkerületi Főkapitány Úr!

Tisztelettel jelentem, hogy a fenti egyesület f. évi október hó 19-én megtartott negyedévi közgyűlésén, amelyre vonatkozólag az elnök szabályszerű bejelentését tudomásul vettem, – a rendőrkapitányság részéről helyettesem, Köves Ede m. kir. rendőrkapitány jelent meg.

A közgyűlésen a bejelentett tárgysorozatot tárgyalták le, elsősorban az elnöki, pénztári és titkári jelentéseket, amelyek jelentésre érdemes dolgot nem tartalmaztak.

. . .

A gazdasági helyzetükről Ottlakán Tivadar építőmunkás tartott előadást. Azzal kezdte beszédét, hogy ha vizsgálat tárgyává teszi a munkásság mostani helyzetét, önkéntelenül is a jobbágyság kora jut eszébe. Akkor a munkásság a nemesek fennhatósága és önkénye alatt nyomorgott, ma pedig a kormányhatalom szuronyaival szemben találja magát. Itt a rendőrtisztviselő az elnök útján figyelmeztette a felszólalót, hogy az ilyen kijelentésektől tartózkodjék, de az nyomban a folyó évi szeptember 1-ére tért át, amikor itt Gyulán a tüntető munkásságot kardlappal kellett feloszlatni. Köves rendőrkapitány újból figyelmeztette az előadót, hogy ha ebben az irányban folytatja felszólalását, úgy megvonja tőle a szót. További beszédében beavatkozásra okot nem szolgáltatott. Igyekezett azonban a munkásság kedvezőtlen gazdasági helyzetét sötét színekkel aláfesteni s minél kirívóbb színekkel ecsetelni a kormány tehetetlenségét a munkások gazdasági helyzetének javítása körül.

. . .

A tárgysorozat utolsó pontjához érvén, Ludvig Mátyás kőműves tette az első indítványt. Arról beszélt, hogy Győrött a tisztviselők jövedelmük bizonyos hányadáról lemondottak azért, hogy a munkásság nyomorán segítsenek. Állítólag 15.000 pengő gyűlt ily módon össze. Békéscsabán 1 millió pengőt szavazott meg a város

vezetősége azonnali közmunkák megindítására, hogy a munkásságot némi kereshez juttassa, s igy tűrhetőbbé tegye a tél borzalmait. Csak Gyulán – úgy mond – hallgat minden és mindenki. A tisztviselők érzéketlenek a munkássággal szemben; a város vezetősége egy lépést sem tesz, hogy a munkásságon segítsen. Indítványa, hogy most azonnal válasszanak egy négy tagú bizottságot, amely keresse fel a polgármestert, ha kell az alispánt s a főispánt is, s kérjék azonnali segítségüket. Ha megnyugtató választ nem kapnak, menjenek a miniszterhez, s ott adják elő panaszukat. Ha nincs pénz a vonatköltségre, menjenek gyalog, de cselekedni kell. *(Kiemelés tőlem. J.)*

Mielőtt ezen indítványt szavazás alá bocsáthatta volna az elnök, Pfaff Mihály kért és kapott szót s egy ellenindítványt terjesztett elő. Ludvig indítványát oda módosította, hogy a polgármesterhez, a helyi csoport vezetősége menjen, ne pedig a választott bizottság. Pfaff e mérsékelt indítványát fogadta el a közgyűlés.

A gyűlésen kb. 80–100 egyén vett részt. A gyűlés 1/2 12 órakor teljes rendben véget ért.

Gyula, 1930. október 20.

a rendőrkapitányság vezetője:
Dr. Krisztinkovich sk.
m. kir. rendőrtanácsos

Két oldalas gépirat indigós másodlata.
Békés vármegye főispánjának ir. MMI. szn/1930.
Az építőipari munkások gyűlésén felvetett javaslat, hogy ha kell gyalog is menjenek fel a miniszterhez, a Kommunisták Magyarországi Pártjának befolyását mutatja. A KMP hirdetett 1930 november 1-ére éhségtüntetést a fővárosba, amelyen az ország különböző részeiből a minisztériumokba kérelmekkel felutazó munkanélküli küldöttségek is részt tudnak venni. Az éhségtüntetésre azonban a hatóságok fellépése miatt nem került sor, mert Budapesten és vidéken nagyarányú letartóztatásokkal megfosztották az akciót vezetőitől. (Az eseményekről részletesen olvashatunk Borsányi György: „munkát! kenyeret!" c. könyvében. (Bp, 1971. 134–135.)
Az indítványt tevő Ludvig Mátyás a felszabadulás után a kommunista párt gyulai szervezetének egyik alapító tagja.

47.
A gyufagyár munkarendje
1931. június 1.

MAGYAR ÁLTALÁNOS GYUFAIPARI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG GYULAI GYÁRTELEPE MUNKARENDJE

I. Munkábalépés

A felvételnél minden munkás (:munkásnő:) köteles munkakönyvét leadni és ezáltal kötelezi magát a gyári rend szigorú betartására. 14 éven alóli gyermekek nem

vétetnek fel. 18 éven aluli munkások (:munkásnők:) olyan helyen, ahol egészségük veszélyeztetve van, nem foglalkoztathatók. Csak az igazgatónak vagy helyettesének áll jogában munkásokat felvenni vagy elbocsátani.

II. Munkaidő

A rendes munkaidő 10 óra, amely normálisan reggel 7 órakor kezdődik és 1 órai ebédszünet mellett délután 6 óráig folytatólagosan tart. Ez a szükséghez képest mérsékelhető, vagy ha az üzem megkívánja – esetleg más sürgős esetekben – a munkások kötelesek előzetes felszólításra az előírt munkaidőn túl is a törvény értelmében dolgozni. Kivétel alá esnek a 16 éven aluli munkások, akik napi 10 órán túl terjedő munkaidőre nem szoríthatók. Éjjeli munka esetén a nőket és fiatalkorúakat éjjeli munkára nem lehet beosztani. A túlórákért külön százalék jár.

III. Gyári rendtartás

1. Munkaidő alatt a gyári épületet felsőbb engedelem nélkül senki el nem hagyhatja.

2. Minden munkás (:munkásnő:) köteles az előírt időre pontosan a helyén lenni, felső ruháit az öltözőben elhelyezni.

A munka kezdetét és végét harang vagy gőzsíp jelzi. A gépek a munka kezdetétől a végéig üzemben tartandók.

3. A gyárba való be és kijárás csak kizárólag a kapusnál a főkapun történik. A gyárból való kilépésnél minden munkás (:munkásnő:) köteles magát a kapus vagy e célra kijelölt felügyelő vizsgálatának alávetni. A munkásnőket az e célra kirendelt nő vizsgálja.

4. Szigorúan tilos a gyárból gyufát, vagy más tárgyakat, mint például papirost, fát stb. kapujegy nélkül kivinni.

A kapujegyek csak az igazgató vagy helyettesének aláírásával érvényesek.

– – –

6. Munkaközbeni beszélgetés, játszás, egyéb figyelmet elvonó dolgokkal való foglalkozás, a munkahely felesleges elhagyása, járkálás szigorúan tilos.

– – –

12. Minden munkás (:munkásnő:) kötelessége:

a) feljebbvalójának pontosan engedelmeskedni;

b) a rája bízott anyagokkal lelkiismeretesen és takarékosan bánni, mert minden kárért és hiányért felelős.

c) a munkahelyen józanul és pontosan megjelenni és munkatársaival összeférni;

– – –

14. Az esetleges kihágásokért, illetve az előírások be nem tartásáért a következő büntetés van kiszabva:

a) megróvás;

b) 1–2 pengőig terjedő pénzbüntetés (:a büntetés maximuma egy napi keresetnél hetenkint nagyobb nem lehet:);

c) azonnali elbocsájtás;

– – – – – –

Gyulán, 1931. június hó 1.

Magyar Általános Gyufaipari
R.T.
Gyulai gyár
Reisner Endre sk.

2 oldalas, hatóságilag hitelesített eredeti tisztázat.
Gyula város polgármesterének ir. 25/11/1931.
A világháború után a Reisner gyufagyár beolvadt a svéd gyufatröszt vállalataiba, majd megszünte után az egykori épületébe került a Stéberl-féle szalámigyár.
Ez a munkarend is, mint a többi hasonló, a bérrabszolgaság rendje volt, a munkáltatók jóvoltából csak hellyel-közzel valósult meg.

48.
A gyulai rendőrkapitány nem engedélyezi a kötőgyári munkásnők gyűlését 1932. június 14.

A m. kir. áll. rendőrség gyulai kapitánysága

Tárgy: Müller Teréz gyulai (1. Zöldi u. 23.) és 6 társának kérelme f. évi jún. hó 16-án du. 1/2 4 órakor a Népkerti pavilonban tartani szándékolt gyűlés engedélyezése iránt.

Véghatározat

Müller Terézt és társait kérelmével elutasítom s a gyűlés megtartását 5481/1914. M.E. sz. rend. 2. §-a alapján megtiltom.

Indoklás:

A bejelentés szerint kérelmezők a „Bedeaux rendszer és a nő" tárgy ponttal szándékoznak gyűlést tartani. Kérelmüket azzal támasztják alá, hogy a gyulai kötőgyárban bevezetni szándékolt Bedeaux rendszer mibenlétét kívánják a gyár munkásaival megismertetni.

A munkásság épen ezen rendszer bevezetésével kapcsolatosan f. évi jún. 6-án a munkát beszüntette. Nem tételezhető fel a munkásságról, hogy ezen munka beszüntetést minden ismeret nélkül, öntudatlanul határozta volna el. Épen ezért ennek ismertetését feleslegesnek tartom. Tekintettel pedig arra, hogy a jelenlegi munkabeszüntetés következtében és a Bedeaux rendszerrel kapcsolatosan a munkásság körében bizonyos fokú idegesség és izgalom észlelhető, – tartani kell attól, hogy az engedélyezett gyűlésen a közrend fenntartható nem lesz és esetleg egyéb kirobbanásokra vezethet.

Erről Müller Terézt és társait azzal értesítem, hogy ezen végbatározatom ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt hivatalomnál benyújtandó s a m. kir. rendőrség vidéki főkapitányához intézendő de csakis birtokon kívüli fellebezésnek van helye.

Gyula, 1932. június 14.

a r. kapitányság vezetője h:
Dr. Köves Ede sk.
m. kir. rendőrkapitány

P.H.

1 oldalas, géppel írt tisztázat.
Gyula város polgármesterének ir. 979/1932.
A sztrájk az akkor bevezetésre került igen magas, szinte teljesíthetetlen munkaintenzitást előíró bérezési rendszer ellen tiltakozott, sajnos nem sok eredménnyel.

49.
Részlet a gyulai járásban engedélyezett gyűlésekről készített kimutatásból
1932. november 30.

A gyűlést kérelmező párt, egyesület, szakegyesület, személy neve

. . . . . .

Lengyel Lajos és társai

A kérelmezett gyűlés ideje, helye

1932. nov. 20. du. 2 óra

Gyulavári Fogyasztási Szöv.

A gyűlés közelebbi meghatározása (képviselő beszámoló, politikai népgyűlés, szakegyesület, köz- taggyűlést stb.)

1. Politikai és gazdasági helyzet

. . . . . .

Az engedélyezett gyűlések lefolyására vonatkozó észrevételek
Farkas István szoc. dem. orsz. gyűlési képv. 400 jelenlevő előtt az optánsügy felesleges voltát, ezzel kapcsolatos kártérítések felesleges voltát, nagybirtokok egészséges földreform mellett való szétosztását, mellyel a gazdatársadalmat meg lehet menteni, tervbe vett telepítés nem vezet célra, mert kötött birtokot nem érinti. Szegényeknek ingyen patika, orvos, bába. A nagybirtok óriási hátralékáról beszélt.

. . . . .

Gyula, 1932 évi november hó 30-án.

Dr. Vangyel sk.
főszolgabíró

1 oldalas, géppel kitöltött táblázat.
Békés megye főispánjának ir. MMI. 1509/1933. alapsz.
Az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés lehetőséget adott arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia területén kialakult utódállamok állampolgárai maguk válasszák meg állampolgárságukat. Így ha valaki a történeti Magyarország területén élve nem kívánt az újonnan létrejött állam polgára lenni, felvehette a magyar állampolgárságot, de át kellett költöznie a békeszerződésben rögzített területű Magyarországra. Ezzel a lehetőséggel éltek az un. utódállamokban birtokkal rendelkező arisztokrata családok közül is számosan. A felháborodást az váltotta ki, hogy a Horthy-Magyarország közpénzen kárpótolta őket elhagyott birtokaikért.
A dokumentumot az optánsügy kapcsán is erősen jelentkező társadalmi elégedetlenség illusztrálására vettük fel a gyűjteménybe.

50.
A gyulai főszolgabíró úgy akarta talicska vásárlásra fordítani az inségsegélyt, hogy az inségmunkások béréből levonatta a talicska árát
1933. január 30.

Tárgy: Inségsegély kiutalása

Méltóságos
FŐISPÁN ÚR!

Miután a kiutalt segély összeg fogytán van, azonkívül az inségmunkák között leginkább gátjavitási földmunkálatok kínálkoznak, ahova a munkanélküliek legnagyobb része megfelelő talicska hiányában nem jelentkezik, – felkérem Méltóságodat, kegyeskedjék inségakcióra esetleg talicska beszerzésre 600 Pengő inségsegélyt részemre kiutalni.

Tájékoztatásul bejelentem, hogy Méltóságod szóbeli utasítása szerint akként terveztetnék a talicska beszerzése, hogy az jókarban levő alkalmi vétellel, vagy na-

gyobb tömegben való olcsóbb vétel által beszereztetik, a munkásoknak kiadatik és elviselhető részletekben a munkabérből a vételár minden adminisztrációs költség nélkül levonásba hozatik.

Ha pedig egyesek nem képesek munkából való kiállás vagy más okból kifolyólag a részükre kiadott talicskát megvenni, illetve letörleszteni, az az egyébként is állandó árvédekezésre utalt Gyulavári és Doboz községek által vétetnék át.
Gyula, 1933. évi január hó 30-án.

Dr. Vangyel sk.
főszolgabíró

1 oldalas, eredeti tisztázat.
Békés megye főispánjának ir. ált. ir. 153/1933.
A főispán utasítására a Békés vármegyei Takarékpénztár Egyesület kiutalta a kért összeget.

51.
A gyulai főszolgabíró nem engedélyezi a gyulavári szociáldemokraták népgyűlését 1933. június 22.

A gyulai járás főszolgabírájától

A magyarországi szociáldemokrata párt gyulavári helyi csoportjának képviseletében ifj. Nagy Károly és társai gyulavári helyi lakosok kérelme népgyűlés tartása iránt.

Végbatározat

A bejelentést nem veszem tudomásul és Gyulaváriban a Hangya Szövetkezet nagytermében 1933. június hó 25-én délután 4 órára tervezett népgyűlés megtartását nem engedélyezem.

Megokolás:

A népgyűlés bejelentését nem vettem tudomásul, mert annak időpontja már a nagy mezőgazdasági munkaidő megkezdésére esik s a népgyűlés tartása kizárólag mezőgazdasági foglalkozású lakosságot zavarná és felesleges lelki izgalmaknak tenné ki, – ez pedig az aratási munkálatok kezdetén nem kívánatos és a közérdek szempontjából meg nem engedhető.

Másfelől nem vettem tudomásul a népgyűlés bejelentését azért sem, mert a szónokok nevei szabályszerűen bejelentve nem lettek, ugyanis a szónokok névszerint jelentendők be, a kérvényben pedig 27 előadót soroltak fel, akik közül hivatalos szónokoknak nem jelentettek be egyet sem, ennélfogva ez mint szabálytalan, figyelembe vehető nem volt.

Ez ellen a végbatározat ellen annak kézhezvételét követő naptól számított 15 nap alatt Békés vármegye alispánjához címzett, de hatóságomhoz benyújtandó fellebezéssel lehet élni.

Ez a végbatározat a 140.300/1933–VIII. a. B.M. sz. rendelet értelmében a Belügyminiszter úrhoz is felterjesztetik.

Közlöm ezt a végbatározatot Gyulavári község elöljáróságával és a gyulavári csendőrőrsparancsnoksággal.

Erről ifj. Nagy Károly gyulavári lakost és általa társait vétív mellett értesítem. Gyula, 1933. június 22.

Dr. Vangyel sk.
főszolgabíró

1 oldalas, géppel írt, eredeti tisztázat.
Békés megye főispánjának ir. MMI. 1509/1933. alapsz.
761/1933. ikt. sz.
Néhány nap múlva Szabó Imre és társai gyulavári lakosok ismét engedélyért folyamodtak, de a főszolgabíró ezt is elutasította, ugyanazzal az indokkal. (1933. június 27.)

52.
A Nemzeti Egység Pártja gyulavári tagjainak panasza a szociáldemokrata párt helyi vezetői ellen
1933. november 11.

NEMZETI EGYSÉG PÁRTJA
Keresztény Kisgazda-földműves és Polgári Párt
Központi vármegyei titkár

Békés megye
Gyula, 1933. november hó 11.

Méltóságos Uram!

Megjelent mai napon nálam Gyulaváriból Szilágyi Ferenc és Szilágyi Imre két választmányi tagunk és a vasárnap ott tartott népgyűlésünk hatása alatt a következő panaszt adták elő:

A gyulavári szervezetünknek legnagyobb akadálya az, hogy az Ármentesítő Társulat minden munkát az ottani legvéresebb-szájú szocialista vezetőknek ad ki, akik természetszerűleg gondoskodnak arról, hogy a munkára menő emberek kizárólag a beszervezett szociáldemokraták közül kerüljenek ki. Így a község szegény lakossága, ki érzelmileg bár velünk van, nem meri ezt az érzését kifejezésre juttatni, mert minden krajcár keresetet szeretne megszerezni, amire lehetőség kínálkozik, vi-

szont ha velünk tart és ezt nyiltan vallja, akkor ki van zárva, hogy munkaalkalmak előfordulása esetén alkalmazást nyerjen.

Mély tisztelettel felkérem Méltóságodat, legyen kegyes az Ármentesítő Társulat elnökségét és igazgatóját felhivni arra, hogy a jövőben a kiadandó munkálatok elvégzésére a jelentkező emberekre lehetőleg kérje ki a helybeli pártszervezetünk véleményét, s olyan embert aki szélsőséges irányban dolgozik, ne alkalmazzon munkavezetőnek.

Amennyiben ezen tervünket sikerülni fog keresztülvinni, úgy Gyulavári̇ban a legrövidebb időn belül teljesen megváltoztatható a mai helyzet.

. . . . . .

Fogadja Méltóságos uram őszinte nagyrabecsülésem kifejezését és vagyok szolgálataira mindenkor készen

őszinte tisztelő hive:
Olvashatatlan aláírás sk.
központi vármegyei titkár

2 oldalas, géppel irt tisztázat
Békés megye főispánjának ir. ált. ir. 1352/1933.
A kormánypárt a megélhetésükért harcoló szervezett munkások rovására keresett párttagjai részére munkalehetőséget. A szociáldemokrata vezetők elleni vádaskodással saját tömegbázisát is szélesíteni akarta Gyulavári̇ban a kormánypárt megyei szervezete.

53.
A gyulai építőmunkások 100 fős tömege követelte a polgármestertől az új munkalehetőségeket
1933. november 29.

Gyula megyei város polgármestere
Tárgy: Gyulai építőmunkások kérelme munkával ellátás iránt.

Méltóságos Főispán Úr!

A folyó hó 27-én a reggeli órákban a gyulai építőmunkásoknak egy kb. 100 főből álló csoportja gyülekezett össze a városháza folyosóján. A gyülekezésnek tüntetés szerű jellege volt, mert az utcákon észlelhető volt 3–4 tagból álló munkáscsapatoknak a városháza felé való tervszerű vonulása, amely miatt a m. kir. államrendőrség gyulai kapitánysága kisebb rendőri készültséget is vezényelt ki.

A városháza folyosóján a munkások teljes csendben viselkedtek és délelőtt 10 órakor négy tagból álló küldöttség jelent meg nálam és az idemellékelt és 111 kőműves és ácsmunkás által aláirt beadványt terjesztette be hozzám, annak tartalmát szóval is megismételte és az irásban is beadott kérelmüknek teljesítésére kértek,

amely végeredményben oda irányul, hogy az inségmunkák kezdessenek meg, és azok során az építőmunkásoknak is biztosíttassék munka és amennyiben ez a munka nem lehetne szakba vágó, abban az esetben testi erejüknek és képességüknek megfelelő munkával és keresettel láttassanak el.

Az építőmunkások, ezen bár egészen csendes, megmozdulásának következtében még ugyancsak 27-én délelőtt a földmunkásoknak négy tagú küldöttsége keresett fel, előterjesztették azt a kérelmüket, hogy a téli inségmunkák kezdessenek meg, még pedig oly módon, hogy a kilátásban levő enyhe idő használtassék fel a munkára és a tél közepén előreláthatólag bekövetkező hideg időszak alatt a munka szüneteljen.

Kétségtelen, hogy a gyulai Építőipari munkások rendkívül rossz helyzetben vannak amiatt, mert a nyár folyamán rendkívül keveset kereshettek, mivel Gyulán az építőipar tevékenysége az elmúlt munkaidőben kizárólag az épületek tatarozási munkáira szorítkozott, miért is szükségét látnám annak, hogy a legjobban reászorult építőipari munkások az inségmunkák terhére mielőbb munkába állíttatnának. A munkásoknak a kartoték rendszerű nyilvántartásba felvételét meg is kezdettem, épen azért, hogy a legjobban reászorultak kiválaszthatók legyenek.

Tisztelettel kérem Méltóságodat, méltóztassék hozzájárulását adni ahhoz, hogy az építőipari munkanélküli munkásokkal a téli inségmunkák terhére a munkát megkezdhessem.

Gyula, 1933. november 29-én.

Dr. Varga sk.
polgármester

2 oldalas, géppel írt fogalmazvány.
Gyula város polgármestere ir. 59/5/1932.

54.
A gyulai asztalosok sztrájkja béremelésért
1935. szeptember 6.

Jegyzőkönyv

Készült Gyulán, 1935. év szeptember hó 6-án a polgármesteri hivatalban.

Jelen voltak:

Dr. Varga Gyula polgármester, Sal József, Béres József és Csomós Mihály asztalos mesterek, munkaadók, Maurer János, Gyarmati Dénes, Máté Balázs asztalos segédek, munkások és Erdős Gyula jegyző, jegyzőkönyvvezető.

Polgármester üdvözli a megjelenteket, akikkel közli, miszerint tudomása van ar-

ról, hogy Gyulán az asztalos iparban néhány nappal ezelőtt munkabeszüntetés történt, – azért hívta össze jelenlevőket, hogy arról tájékoztatást szerezzen s szükség esetén a fejleményekről a felsőbb hatósághoz is jelentést tehessen.

Jelenlevőkhöz azt a kérdést intézi, hogy mi adott okot a munka beszüntetésére s hogy Gyulán mennyi volt a munkaidő?

Munkaadók akként nyilatkoznak, hogy a munkabeszüntetés okát nem ismerik, a munkások pedig a munkabeszüntetés okául tartják azt, hogy a munkabér annyira alacsony, hogy a legszűkösebb megélhetési szükségleteikre sem elegendő. Az órabére volt Sal Józsefnél Maurer Jánosnak 44 fill. ugyanott Máté Balázsnak, aki 5 éves segéd – 34 fillér – 8 órai munkaidővel. Gyarmati Dénes a gyulai m. kir. áll. kórháznál dolgozik. A munkaidő Gyulán különböző: 8, 9, 10 óra.

Jelenlevő munkások, munkaadóktól a következő munkabért kérik:

egy éves-ig segéd órabére . . . 30 fill.
két –"– . . . 40 fill.
önállóan kevésbé dolgozó . . . 50 fill.
önállóan rajz után dolgozó . . . 60 fill. – 8 órai munkaidő mellett.

Munkaadók részéről Béres István bejelenti, hogy munkások által fentebb kívánt munkabér, a megélhetési lehetőséghez valóban szükséges volna, azonban a munkásoknak tekintettel kell lenniük arra, hogy az általános gazdasági helyzet miatt nincs annyi munkavállalat, mint valamikor volt, annak következménye, hogy az önálló asztalos mesterek legtöbbje anyagilag máris tönkre ment, vagy ahhoz közel áll. Egyes munkaadók a most folyamatban levő munkáikat ehhez a helyzethez alkalmazkodva vállalták, tehát a munkások által kívánt munkabéreket súlyos anyagi károsodásuk nélkül nem adhatnák meg, – ha azonban a szóban levő, régebben vállalt munka – előreláthatólag egy hónap leforgása alatt befejezést nyer, az újabb munka vállalást már adott helyzetnek megfelelően eszközlik és a kívánt munkabéreket is meg tudnák adni.

– – – – –

Kmft.

Dr. Varga Gyula sk.
polgármester

Erdős Gyula sk.
jegyző

Hitelesítjük:
Sal József sk.
Maurer János sk.

3 oldalas, gépelt tisztázat részlete.
Gyula város polgármesterének ir. 219/2/1935.

55.
Gyula város képviselőtestülete foglalkozni kénytelen a harisnyagyári munkáselbocsájtásokkal
1940. augusztus 17.

109 kgy. Megyeri Ferenc napirendelőtti felszólalása.

Megyeri Ferenc felhívja a képviselőtestület és Polgármester figyelmét, hogy a Columbia Textilgyár a munkások nagy részét elbocsájtotta, mert nincs fonala. Ezt a gyárimunkásokra nagyon hátrányosnak látja. Sérelmes a munkáselbocsájtásoknál az, hogy a gyár vezetősége a szociális szempontokat nem vette figyelembe s így nem bocsájtott el olyanokat, akik aránylag rendezett anyagi viszonyok közt vannak, s elbocsájtott olyan munkásokat, akik évtizedek óta dolgoznak a gyárban és jövedelmükből családot tartanak el. Schriffert Erzsébet 19 éve dolgozik a gyárban s keresetéből hadiözvegy édesanyját özv. Schriffert Györgynét támogatta s mindezek dacára a gyár elbocsájtotta.

– – – – – –

Polgármester bejelenti, hogy a Columbia Textilipari r. t.-nél történt munkáselbocsájtásokról tudomása volt, annak megakadályozása végett úgy a Főispán, mint az Alispán úrnál eljárt, azonban anyaghiány miatt a gyár a teljes munkáslétszámot nem tudja alkalmazni. A munkáselbocsájtás illetve munkában való további megtartás csak kivételesen került hatósági elbírálás alá, mert ez a gyár vezetőségének hatáskörébe tartozik. Megyeri Ferenc képviselő által jelzett ügyben a gyár igazgatóságánál el fog járni.

Képviselőtestület polgármester bejelentését tudomásulveszi és elfogadja.

Jegyzette:
Dr. Horányi Márton s. k.
adóügyi tanácsnok

Kmft.

1 oldalas, géppel írt tisztázat, kisebb kihagyásokkal.
Gyula város polgármesterének ir. MMI. 021120/1940.
A város vezető testületében felszólalt képviselő elsősorban a hadigondozottak ügyében emelte fel szavát, miután az elbocsájtások őket érintették a legsúlyosabban.

56.
A gyulavári agrárproletárok a katonai fegyvergyakorlat miatt elestek a nyári kereseti lehetőségtől
1940.

Nagyméltóságú M. kir. Honvédelmi Miniszter Úr!

Alolírottak, mint a M. kir. 20. Honvéd Határvadász Zászlóalj portyázó századbeli volt rendkívül fegyvergyakorlatra bevonultjai azzal az alázatos kéréssel fordulunk Nagyméltóságodhoz:

Kegyeskedjék nekünk rendkívüli és a fegyvergyakorlatra történt bevonulásunk folytán keresettől való elmaradás miatt bekövetkezett nyomorunk enyhítése végett segélyt nyújtani.

E kérelmet azért vagyunk kénytelenek Nagyméltóságodhoz előterjeszteni, mert nincs mit ennünk, nyomorgunk, rongyosak vagyunk és családtagjaink olyan nélkülözésnek vannak kitéve, hogy azt leírni nem tudjuk. Ezt ecsetelni több szóval nem tudjuk és nem is akarjuk.

A leszereléskor az említett aratási segély ügyében a V.M.K. prnk. Úrhoz fordultunk felvilágosításért – mely a helyi hatósághoz utasított bennünket. Helyhatóságunk a B. m. Alispán Úr 1940. XI. 30-án kelt rendeletére hivatkozva kijelentette, hogy a becsületes magyar ember nem kér, hanem munka után néz és ott keresi meg a kenyerét.

Munkát kaptunk a szokásos téli munkabér mellett, ez nem felel meg a nyári elmaradottért, mert mi XI. 30-án szereltünk le és az idő már olyan, hogy minden nap leállhat a munka, és itt állunk a hideg télben élelem, ruha és tüzelőanyag nélkül.

Aratási szabadságon mi nem voltunk, mi nincstelenek pedig nyáron keressük meg az elsőrendű kenyérszükségletünket aratási és cséplési munkákon. A téli munkákon csak az apróbb vagy másodrendű életszükséglet kielégítéshez szükséges dolgok értékét kapjuk meg. Vagyis nyomorunkon való segítést kérünk. Azért fordulunk alázatos kérelemmel Nagyméltóságodhoz, hogy az elmaradt munkalehetőségünk folytán családunkat és bennünket ért veszteség következtében segítsen meg abhoz, hogy munkaképes és ha a haza érdeke ismét úgy kívánja, hogy szolgálatába álljunk, egészséges, erős emberek legyünk.

Mély tisztelettel:

Gyulavári, 1940. XII. hó 10. Adamcsik Mihály és társai

2 oldalas, kézzel írt, eredeti beadvány.
Gyulavári község ir. 921/1941.
A háborúra készülő úri Magyarország felelőtlenségének dokumentuma a gyulaváriak kérvénye a hadügyminiszterhez. A katonai hatóság elhárította a leszerelők segélyezésének megoldását, a helyi hatóság pedig segítség helyett kioktatta a nem jószántukból katonáskodó kisembereket.

57.
Bizalmas belügyminiszteri körrendelet a keleti frontról hazahozott szovjet jelvények terjesztésének megakadályozására 1942. március 8.

A m. kir. belügyminiszter 7476/1942. VII. res. sz. körrendelete. Értesülésem szerint a harctérről visszatért katonák sok esetben különféle orosz eredetű jelvényeket hoznak magukkal és azokat ismerőseiknek eladták, vagy elajándékozták, illetőleg maguknak megtartották. Kommunista érzelmű polgári egyének az ily jelvényeket kabátjuk gallérjának belső részén viselik, azt ismerőseiknek, hasonló gondolkodású társaiknak bizalmasan mutogatják. Felhívom, hogy ezt kísérje éber figyelemmel és a jelvények viselőivel, valamint azok propagandaszerű terjesztőivel szemben a vonatkozó jogszabályok teljes szigorát alkalmazza. Budapest, 1942. évi jan. 31-én. A miniszter rendeletéből: Dr. Pásztóy Ámon s. k. min. tanácsos. Valamennyi vármegye alispánjának.
2413/1942. ikt. sz. Főszolgabírák, Polgármesterek! Szigorú mibeztartás végett kiadom. Gyula, 1942. évi február 11. A kiadmány hiteléül: olvashatatlan aláírás sk. dr. v. Márki sk. alispán.
A hivatalos másolat hiteléül:
Gyula, 1942. március 8.

Orbán Sándor sk.
irodatiszt

1 oldalas, indigós másodlat.
Gyula város polgármestere ir. MMI. 1334/1942.

58.
A súlyos ellátási gondok miatt a hatóságok a hadiüzem dolgozóinak sem tudnak lábbelit biztosítani 1943. november 20.

Békés megyei Villamossági Részvénytársaság
Gyulai üzemvezetősége *Gyula, 1943. november 20.*

Nagyságos
Dr. Korossy Albert
polgármester Úrnak
Helyben

Nagyságos Polgármester Úr!

Hadiüzemünk munkásai, akik állandóan külső munkálatokkal foglalkoznak, minden időben sokat járnak és oszlopokon mászkálnak, azon panasszal járultak üzemvezetőségünkhöz, hogy nem kapják meg a szükséges lábbeli igénylésüket és miután nekik a legrosszabb időben is el kell végezni feladatukat a hiányos lábbeli folytán sokat szenvednek, betegeskednek és munkaképtelenné válnak.

Mellékelten megküldjük ezen munkásaink névjegyzékét, valamint lábbeli igénybejelentéseit és tisztelettel kérjük Nagyságos Polgármester Urat, hogy kegyeskedjen a felsorolt munkásaink igénylését az illetékes hivatalnál soronkívül kiutaltatni.

Teljes tisztelettel:
Békésmegyei Villamossági Részvénytársaság
Gyulai üzemvezetősége
Tóth sk.

1 oldalas, géppel írt eredeti beadvány
Gyula város polgármestere ir. MMI. 3125/1943.
A polgármester válaszában arról értesítette az üzemvezetőséget, hogy az ellátatlanok nagy száma miatt a 14 dolgozó kérelmét teljesíteni nem tudta.

59.
A szociáldemokrata párt betiltását elrendelő belügyminiszteri körrendelet 1944. március 28.

M. Kir. Belügyminiszter 169.817/1944. sz. VII. a.

Tárgy: Szociáldemokrata párt feloszlatása

Valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének.

A magyarországi szociáldemokrata pártot, – és pedig úgy budapesti központját, mint vidéki pártszervezeteit, – az az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1938. évi XVII. t. c. 3. §-a alapján, – mint tilos működést kifejtő politikai pártot feloszlatom, további működését megtiltom és a pártnak bárhol található vagyonát lefoglalom.

. . .

A szociáldemokrata párt feloszlatása állambiztonsági okokból vált szükségessé; a párt, illetőleg annak egyes tagjai ugyanis oly irányú titkos tevékenységet fejtettek ki, mely az ország belső rendjét, külpolitikai helyzetét és a hadviselés érdekeit veszélyeztette. Amennyiben a szociáldemokrata pártszervezetek, illetőleg azoknak

tagjai működésüket ezen tilalom ellenére folytatnák, velük szemben a fennálló törvényes rendelkezések értelmében haladéktalanul el kell járni.
Budapest, 1944. március 28-án.

vitéz Jaross sk.
m. kir. belügyminiszter

7135/1944. ikt. sz.

Polgármester Urak! Főszolgabíró Urak!
Gyula

A m. kir. Belügyminiszter Úr e rendeletét másolatban közölve felhívom és utasítom, hogy e rendelet gondos és szigorú végrehajtása iránt haladéktalanul intézkedjék és a tett intézkedéseiről hozzám jelentést tegyen.
Gyula, 1944. március 29-én.

dr. vitéz Márki s. k.
alispán

A kiadmány hiteléül:
Olvashatatlan aláírás sk.

1 oldalas, gépírásos másolat.
Gyula város polgármesterének ir. MML 8266/1944.
A polgármester 1944. március 31-én kelt jelentésében arról tájékoztatta az alispánt, hogy az SZDP helyi pártszervezete Gyulán a jelentés időpontjában nem működik. Az ok a háborús viszonyokkal függött össze, hiszen tagjait a frontra hurcolták.

60.
A politikai plakátok eltüntetésére kiadott főispáni utasításra Gyulán a háborús propagandát szolgáló falragaszokat is megsemmisítik
1944. augusztus

BÉKÉSVÁRMEGYE FŐISPÁNJÁTÓL

Tárgy: Politikai jellegű felhívások eltüntetése

Főszolgabíró Úr!
Polgármester Úr!
Községi Elöljáróság!
MIND

Felhívom, hogy a városban, községben levő házak faláról, valamint egyéb felirásra és hirdetésre alkalmas helyekről mindennemű politikai felhívást haladéktalanul tüntettesse el és a jövőben is hasonlóképpen járjon el.

Ugyancsak távolíttassa el a volt zsidó üzlethelységek cégtábláit és azokat egy megfelelő helyen raktároztassa.

Ezen rendeletemet Főszolgabíró Úrral tudomásulvétel és ellenőrzés végett közlöm.

Gyula, 1944. augusztus 7.

Székács sk.
főispán

Gyula megyei város polgármestere
20.486/1944. ikt. sz.

Felhívom a háztulajdonosokat és a lakókat, hogy a városban lévő házak faláról, valamint az üzlet helységekről mindennemű politikai felhívást haladéktalanul tüntessenek el.

Gyula, 1944. VIII. 10.

Dr. Korossy sk.
polgármester

K! Dobolandó, újságnak megküldendő

M. KIR. DERECENI 6. HONVÉD KERÜLETI PARANCSNOKSÁG

Propaganda plakátok leszedése Gyulán

Gyula megyei város tekintetes Polgármesterének,
Gyula

Debrecen, 1944. évi augusztus hó 28-án

Bizalmas bejelentés szerint állítólag Gyulán hatósági közegek „Én is hadicél vagyok?", valamint a bolsevista ellenes propaganda plakátokat a hirdető oszlopokról leszedik, vagy bemeszelik, ezáltal azokat a közönség elől elvonják. Ebből a ténykedésből a közönség politikai irányváltoztatásra következtet.

Illetékes eljárás végett erről értesítem.

A kerületi parancsnok helyett:
Csatai ezredes sk.
vezérkari főnök

Gyula megyei város polgármestere
Tárgy: Propaganda plakátok leszedése Gyulán
Hiv. szám: 19.624/Eln. I. Nv.–1944. sz.

M. kir. Debreceni 6. Honvéd Kerületi Parancsnokságnak
Debrecen

Fenti számú rendeletére tisztelettel jelentem, hogy Gyula megyei városban a politikai jellegű plakátok eltávolítása során „Én is hadicél vagyok?", valamint a bolsevista ellenes propaganda plakátok hatósági közegek által leszedésre nem kerültek, csupán a Magyar Hirdető Iroda helyi megbizottja értelmezte tévesen felhivásomat és tudomásom szerint néhány ilyen plakátot eltávolított, melynek visszahelyezése iránt a szükséges intézkedést annakidején azonnal megtettem.
Gyula, 1944. szeptember 5.

Dr. Korossy sk.
polgármester

1 oldalas, stencilezett körrendelet és a vele kapcsolatos eredeti kiadmányok 1-1 oldal terjedelemben Gyula város polgármestere ir. MMI. 20486/1944. alapsz.
A német megszállókat kiszolgáló megyei vezetés utasítása, amint a debreceni 6. honvéd kerületi parancsnokság átiratából látható, az ellenkező hatást érte el. A háborús célokra mozgósító és a kommunistákat gyalázó plakátok leszedése és lemeszelése, a polgármesteri mentegetőzés ellenére a város passzív ellenállásának bizonyítéka.

Rövidítések jegyzéke

alapsz.	alapszám
ált.	általános
biz.	bizalmas
eln.	elnöki
főisp.	főispán, főispáni
gr.	gróf
h.	helyettes, helyett
i.m.	idézett mű
ir.	iratok, iratai
jző	jegyző
jzk.	jegyzőkönyv
kgy.	közgyűlés
kor.	korona
m.	megyei
M.E.	miniszterelnöki
M. kgy.	munkástanács közgyűlés
MMI.	munkásmozgalmi iratok
prnk.	parancsnok
r.	rendőr
res.	reservált (külön kezelt, bizalmas ir.)
R.T.	rendezett tanácsú (város); részvénytársaság
SZDP.	Magyarországi Szociáldemokrata Párt
sz.	szám
t.c.	törvénycikk

NÉVMUTATÓ

(A névmutatóban a dokumentumok sorszámára utalunk)

Almásy Kálmán gr. – földbirtokos, Gyulavári 1.

Ifj. Andrássy Gyula gr. (1860–1920) – belügyminiszter 14.

Arató András – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Bálint András – gyulavári agrárproletár 11.

Bálint István – gyulavári agrárproletár 11.

Balog János – az első gyulai munkáskör egyik kezdeményezője 2.

Balog Pál – az első gyulai munkáskör kezdeményezője 2.

K. Bakti Mihály – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Ifj. Baráth István – asztalos, munkásmozgalmi vezető 4., 5.

Béres József – asztalos mester, békéltető bizottsági tag 54.

Blaskovics Péter – kőműves segéd 44.

Bogyi István – az első gyulai munkáskör kezdeményezője 2.

Botyánszky Pál – a szociáldemokrata párt gyulai szervezete ellenőrző bizottsági tagja 15.

Bujanovics Mátyás – az első gyulai munkáskör szervezését kezdeményező munkásmozgalmi vezető 2.

Csatai ezredes – a debreceni 6. honvéd kerületi parancsnokság vezérkari főnöke 60.

Csomós Mihály – asztalos mester, békéltető bizottsági tag 54.

Csonka Pál 12.

Dandé Albert – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Ifj. Dandé Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Dekiczki István – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Dobra András – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Dobra Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.

Dundler Károly (1874–1919. IV. 27.) – asztalos, a gyulai munkásmozgalom kiemelkedő személyisége. 1904. július 3-án vezetésével alakult meg a Magyarországi Famunkás Szövetség gyulai helyi csoportja. 1913-ban az SZDP helyi szervezetének vezetőségi tagja. Az 1918-as polgári forradalom idején a Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága által létrehozott népjóléti bizottság tagja, majd a közélelmezési hivatal vezetője. 1919. március 22-től a városi direktórium tagja. A Tanácsköztársaság bukása után a román megszálló csapatok letartóztatták, majd április 27-én az Élővíz-csatorna Veszei hídjától lefele, az első nagy kanyarban kivégezték. 6., 12., 15., 19.

Domokos János – tanító, megyei múzeumőr, Gyula 30.

Dutkay Béla – Gyula város polgármestere 2.

Dobay János – nyomdatulajdonos, Gyula 29.

Enyedi Lajos – a gyulai húsipari munkások szakszervezete helyi csoportja helyettes elnöke 32.
Erdődi Mátyás – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Farkas István – szociáldemokrata párti országgyűlési képviselő 49.
Fáry István – iparfelügyelő 39.
Fazekas Sándor – a szociáldemokrata párt gyulai szervezetének ellenőrző bizottsági tagja 15.
Fekete Imre – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Fekete István – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Grünfeld Jakab (1873–1919. IV. 27.) – asztalos, a gyulai munkásmozgalom kiemelkedő személyisége. Dundler Károllyal a gyulai szociáldemokrata szervezkedés elindítója, a SZDP helyi szervezetének vezetőségi tagja. 1910-től a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja. Kezdeményezésére jött létre 1912-ben a Képkeretlécgyár, amelynek első vezetője volt. Az 1918-as őszirózsás forradalom után jelentős szerepe volt a munkásság baloldali szervezésében. A Tanácsköztársaság idején az államosított Gyulai Takarékpénztár politikai biztosa, majd áprilistól a városi intézőbizottság tagja. A román intervenciós csapatok végezték ki Dundler Károllyal és két társával együtt, 1919. április 27-én. 27.
Géci István – az első gyulai munkáskör kezdeményezője. 2.
Gyarmati Dénes – asztalos segéd, az 1935. szeptemberi asztalos sztrájk egyik vezetője 54.
Gyepes János – a gyulai húsipari munkások szakszervezetének jegyzője 32.
Gyuriás József 10.
Hajdú István – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Dr. Hódy János – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Horthy Miklós (1868–1957) 37.
Horváth Anna – az Első Gyulai Kötött- és Szövett Iparárugyár munkása 28.
Horváth Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Jaross Andor (1896–1946) – belügyminiszter 59.
Justh Gyula (1850–1917) – ismert haladó politikus, Makó város függetlenségi párti képviselője 15.
Kávási Ferenc – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Király Gergely – gyulavári agrárproletár 11.
Kiss Sándor – Első Gyulai Kötött- és Szövött Iparárugyár munkása 28.
Kiszely Antal – a gyulai munkásbiztosító pénztár tisztviselője, a szociáldemokrata párt helyi szervezetének jegyzője, a megyei direktórium tagja 15., 22.
Klavács Antal – kőműves segéd 44.
Korossy Albert dr. – Gyula város polgármestere 58., 60.
Kovács Antal – gyulai szociáldemokrata vezető 15.
Kovács Gáspár – termelési szakbiztos, Gyulavári 27.

Kovács József – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Kovács Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Kozsanek Anna – az Első Gyulai Kötött- és Szövött Iparárugyár munkása 28.
Köves Ede dr. – a gyulai rendőrkapitányság helyettes vezetője 45., 48.
Krisztinkovich Antal dr. – rendőrkapitányság vezetője 46.
Kubicza Ferenc – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Kukla György – gyulai szociáldemokrata vezető 15.
Kukla Pál – a gyulai szociáldemokrata párt végrehajtó bizottságának tagja 15.
Lengyel Lajos – a szociáldemokrata párt gyulavári szervezetének egyik kiemelkedő vezetője 49.
Ifj. Lovász Gábor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Dr. Lovich Ödön – Gyula város polgármestere 34., 36.
Ludvig Mátyás – kőműves segéd, szakszervezeti vezető 44.
Lukács György – Békés vármegye főispánja 8., 11.
Makári Lajos – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Makrár Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Martos Manó (1882–1945) – Budapesten és Kassán az Országos Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője, majd 1914-től a gyulai kerületi munkásbiztosító pénztár igazgatója, ugyanettől a gyulai SZDP szervezet elnöke. 1918. november 15-én Békéscsabán megalakult megyei nemzeti tanács egyik elnöke, majd decembertől a gyulai városi nemzeti tanács alelnökévé választották. A Tanácsköztársaság alatt a városi, majd a megyei direktórium tagja, majd április 7-e után elnöke. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, majd Szabadkán telepedett meg. 1944 nyarán Auschwitzba hurcolták, ahol a fasizmus áldozata lett. 22.
Máté Balázs – asztalos segéd, az 1935. szeptemberi asztalos sztrájk egyik vezetője 54.
Márki Barna dr. – Békés vármegye alispánja 59.
Maurer János – asztalos segéd, az 1935. szeptemberi asztalos sztrájk egyik vezetője 54.
Megyeri Ferenc – városi képviselőtestületi tag, Gyula 55.
Müller Antal – a gyulai bőripari munkások és munkásnők szakszervezetének elnöke 33.
Müller Teréz – a gyulai kötőgyár munkása 48.
Ifj. D. Nagy Ferenc – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Ifj. Z. Nagy Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Ifj. Nagy Károly – a Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulavári helyi csoportjának titkára 51.
Nagy Gy. Mátyás – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Nádra Moisza – az első gyulai munkáskör egyik kezdeményezője 2.
Ottlakán Tivadar – Gyula város képviselőtestületének szociáldemokrata tagja, a

városi pártszervezet egyik vezetője, később a pártközpont munkatársa 46.
Ifj. Pécsi Lajos – a Magyarországi Famunkások Országos Szövetsége gyulai helyi csoportjának vezetője 38.
Perei András – a Békés megyei és a Gyula Városi Direktórium tagja 23., 30., 31.
Pettner András – a szociáldemokrata párt újjászervezésének kezdeményezője Gyulán a Tanácsköztársaság után 35.
Pfaff Mihály – az építőmunkás szakszervezet tagja, egyik vezetője 46.
Reisner Artur – gyufagyár-tulajdonos, Gyula 10., 39.
Reisner Endre – a Magyar Általános Gyufaipari R.T. gyulai gyárának igazgatója 47.
Reiszig Ede – Békés vármegye főispánja 2.
Dr. Révész Mihály – a gyulai forradalmi törvényszék jegyzőkönyvvezetője 25.
Réti László – a szociáldemokrata párt gyulai szervezete ellenőrző bizottsága tagja 15.
Ifj. Sal István 39.
Sal József – gyulai asztalos iparos, az ipartestület elnöke 6., 39., 41., 54.
Sal Mihály – a gyulai szervezett munkások egyik vezetője 5.
Samu János – az első gyulai munkáskör kezdeményezőinek egyike 2.
Dr. Schriffert Ferenc – helyettes polgármester, gyulai intézőbizottság; a városi direktórium tagja 26., 30., 31.
Schriffert Márton – a gyulai ipartestület békéltető bizottsági tagja 39.
Schmidt Gyula – a gyulai forradalmi törvényszék elnöke 25.
Dr. Simonka György – a gyulai polgári ellenzék és a szakszervezeti mozgalom egyik vezetője 12.
Silberstein Izidor – a gyulai ipartestület békéltető bizottságának tagja, a kötőgyár igazgatója 39.
Somogyi Imre – újságíró, rendőrfőkapitányi népbiztos, a Békés megyei Direktórium tagja, a Vörös Zászló c. gyulai lap szerkesztője 20., 21.
Steigerwald István – kőműves segéd, az SZDP gyulai szervezetének elnöke 15.
Steigerwald Katalin – gyufagyári munkásnő 39.
Steiner Ernő – az Első Gyulai Kötött- és Szövött Iparárugyár munkása 28.
Stéberl András – hentesmester, gyártulajdonos, a gyulai kolbász készítője 10., 47.
Szabó András – a gyulai Képkeretlécgyár munkása 37.
Szabó Dániel – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Szabó Imre – a szociáldemokrata párt gyulavári helyi csoportjának egyik vezetője 51.
Szabó István – a szociáldemokrata párt gyulai szervezete ellenőrző bizottsága tagja 15.
Szabó János – földmunkás, a gyulai munkásmozgalom egyik korai vezetője 4.
K. Szabó Mihály 3.

Szikes Mihály – a gyulai szervezett munkásság egyik vezetője 5.
Szilágyi Albert – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Szilágyi János – az 1930. szeptemberi tüntetésen letartóztatott oláhréti törpebirtokos, Gyula 45.
M. Szilágyi János – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Szilágyi Sándor – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Tamás Mihály 3.
Tanczik Lajos – rendőrkapitány, Gyula 15., 16., 17., 35., 38., 41.
Tisza István gr. (1861–1918) 15.
Toldi István – kőműves, munkásmozgalmi vezető 4., 9., 12.
Tóth Károly – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Z. Tóth Sándor – községi bíró, Gyulavári 11.
Török Lajos – a gyulavári munkástanács tagja 27.
Vangyel Endre dr. – főszolgabíró 49., 50., 51.
Varga Gyula dr. – Gyula város polgármestere 44., 53., 54.
Vertán Emil – községi jegyző, majd főjegyző, Gyulavári 24., 40.
Vincze Pál – az első gyulai munkáskör kezdeményezője 2.
Weltner Jakab – budapesti szociáldemokrata vezető, a Népszava szerkesztőségi tagja 4.
Wiszt József – vendéglős, józsefvárosi vendéglője volt a gyulai szervezett munkások találkozóhelye 15.
Zombori Gizella – gyufagyári munkásnő 39.

TARTALOM

Bevezetés 3
Gyula és Gyulavári munkásmozgalmi történetének vázlata 1891–1944 . . . 5
Dokumentumok 1891–1917 17
1. Békés vármegye főispánjának felterjesztése a belügyminiszterhez a gyulavári földmunkások napszámbér követeléséről 1891. május 19. 19
2. Gyula város tanácsának jelentése a főispánnak a munkásmozgalom kibontakozásáról, a Népszava helyi olvasottságáról 1891. június 9. . . . 20
3. A gyulai agrárproletárok munkát kérnek a főispántól 1898. (április 11.) . . 21
4. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt kiküldöttje a gyulai munkások népgyűlésén 1903. február 8. 23
5. A gyulai munkások programtervezete május elseje megünneplésére 1903. április 28. 24
6. A gyulai asztalossegédek sztrájkja Dundler Károly vezetésével 1903. május 18. 25
7. A gyulavári agrárproletárok földet kérnek 1903. július 7. 26
8. A gyulai kőműves és ácsmunkások sztrájkja 1903. szeptember 3. 27
9. A sztrájkoló kőműves és ácsmunkások követelései 1903. szeptember 4. . . 27
10. Gyula város polgármesterének jelentése 1904. január 15-én, az előző évben lezajlott munkásmegmozdulásokról 29
11. A gyulavári agrárproletárok munkát kérnek Békés megye főispánjától 1904. augusztus 1. 30
12. A gyulai napszámos és építőmunkások népgyűlése az általános és titkos választójog törvénybeiktatásáért 1905. január 2. 31
13. A gyulai polgárság véleménye a munkások sztrájkjáról a korabeli sajtóban 1907. június 2. 32
14. A belügyminiszter jóváhagyta a gyulai építőmunkások szakegyletének feloszlatását 1908. február 32
15. Rendőrségi jelentés a gyulai szociáldemokrata párt vezetőségválasztó közgyűléséről 1912. június 30. 33
16. Gyula város rendőrkapitányának jelentése a városban működő munkásegyesületekről 1918. március 29. 36
17. A gyulai rendőrkapitány jelentése a város általános helyzetéről 1918. július 1. 36

1918–1919 39
18. A Magyar Nemzeti Tanács távirata Budapestről, a hatalom átvételéről 1918. október 31. 41
19. A Gyulai Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának felhívása a rend fenntartására 1918. november 2. 41

20. Somogyi Imre rendőrkapitányi népbiztos felhívása a rend fenntartására 1918. november 28. 42
21. Részlet Somogyi Imrének a gyulai március 15-i munkásünnepen elmondott verséből 1919. március 15. 43
22. A megyei direktórium értesíti az alispánt, hogy a hatalmat átvette 1919. március 23. 44
23. A megyei direktórium saját tagjai közül biztost küldött ki Gyula város polgármesteri hivatala munkájának ellenőrzésére 1919. március 25. . . . 45
24. A Vörös Zászló című lap kiáltványa a román néphez 1919. március 30. . . 46
25. A gyulai forradalmi törvényszék létrehozása 1919. április 2. 46
26. Vörös zászló beszerzése Gyula város részére 1919. április 5. 47
27. Megalakult a gyulavári munkástanács, amely megválasztotta a községi földbirtokrendező és termelést biztosító bizottságot 1919. április 9. . . . 48
28. A gyulai kötött- és szövőipari munkások jótékony célú kultúrműsort rendeznek 1919. április 10. 49
29. Gyula város Direktóriuma bélyegzőt készíttet 1919. április 12. 49
30. A gyulai múzeum államosítása és a gyűjtemény elhelyezésének terve 1919. április 12. 50
31. A direktórium átadja a gyulai úri kaszinót a hadirokkantak érdekképviseleti szervének 1919. április 12. 50
32. Javaslat a Húsipari Munkások Termelőszövetkezetének megalakítására 1919. április 16. 51

1922–1944. 53
33. A gyulai bőripari munkások bérkövetelése 1922. (március 16.) 55
34. Polgármesteri jelentés az aratási munkákból kihagyott agrárproletárok nyomáról 1922. július 19. 55
35. A szociáldemokraták népgyűlését a rendőrség nem engedélyezi, mert a „közrendet és köznyugalmat veszélyeztetné" 1922. október 2. 57
36. A nyomorgó gyulai asszonyok lisztet követelnek a város polgármesterétől 1922. november 2. 58
37. Szabó András lécgyári munkás segélykérelme 1923. február 8. 59
38. A gyulai famunkások sztrájkja 1924. május 6. 60
39. A Reisner gyufagyár munkásainak sztrájkja magasabb órabérért 1924. május 26. 61
40. A főjegyző munkaalkalmat kér a főispántól az aratási munkákból kihagyott gyulavári földmunkásoknak 1926. június 15. 62
41. A Gyulán működő munkásszervezetek felmérése a „nemzeti" szellemű munkásmozgalom megindításához 1927. június 25. 63
42. Részlet a főispáni hivatal által készített, a munkanélküliek számát közlő kimutatásból 1930. 64

43. A Békés megyei Vitézi Szék jelentése a munkásság helyzetéről 1930. május 8. 65
44. A gyulai építőipari munkások küldöttsége munkaalkalom teremtését követelte a város polgármesterétől 1930. június 13. 65
45. Az 1930. szeptember 1-i munkanélküli tüntetés Gyulán 67
46. A gyulai építőmunkások gyalog is felmennének Budapestre, hogy a minisztertől segítséget kapjanak nyomoruk enyhítéséhez 1930. október 19. . 69
47. A gyufagyár munkarendje 1931. június 1. 70
48. A gyulai rendőrkapitány nem engedélyezi a kötőgyári munkásnők gyűlését 1932. június 14. 72
49. Részlet a gyulai járásban engedélyezett gyűlésekről készített kimutatásból 1932. november 30. 73
50. A gyulai főszolgabíró úgy akarta talicska vásárlására fordítani az ínségsegélyt, hogy az ínségmunkások béréből levonatta a talicska árát 1933. január 30. 74
51. A gyulai főszolgabíró nem engedélyezi a gyulavári szociáldemokraták népgyűlését 1933. június 22. 75
52. A Nemzeti Egység Pártja gyulavári tagjainak panasza a szociáldemokrata párt helyi vezetői ellen 1933. november 11. 76
53. A gyulai építőmunkások 100 fős tömege követelte a polgármestertől új munkalehetőségeket 1933. november 29. 77
54. A gyulai asztalosok sztrájkja béremelésért 1935. szeptember 6. 78
55. Gyula város képviselőtestülete foglalkozni kénytelen a harisnyagyári munkáselbocsájtásokkal 1940. augusztus 17. 80
56. A gyulavári agrárproletárok a katonai fegyvergyakorlat miatt elestek a nyári kereseti lehetőségtől 1940. 80
57. Bizalmas belügyminiszteri körrendelet a keleti frontról hazahozott szovjet jelvények terjesztésének megakadályozására 1942. március 8 . . . 82
58. A súlyos ellátási gondok miatt a hatóságok a hadiüzem dolgozóinak sem tudnak lábbelit biztosítani 1943. november 20. 82
59. A szociáldemokrata párt betiltását elrendelő belügyminiszteri körrendelet 1944. március 28. 83
60. A politikai plakátok eltüntetésére kiadott főispáni utasításra Gyulán a háborús propagandát szolgáló falragaszokat is megsemmisítik 1944 augusztus 84
Rövidítések jegyzéke 87
Névmutató 88
Tartalom 93

Kiadja Gyula város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága
Felelős kiadó: Dér Lajos

MSZMP VÁROSI BIZOTTSÁGA GYULA